

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2019/02. ■ IV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2019/02. ■ IV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

Alapító: Legfőbb Ügyészség

Kiadó: Országos Kriminológiai Intézet

Főszerkesztő: Prof. Dr. Vókó György DSc OKRI igazgató, professor emeritus (PPKE)

Felelős szerkesztő: Dr. Kiss Anna PhD tudományos főmunkatárs (OKRI),
egyetemi oktató (PPKE)

Olvasószerkesztő: Dr. Kőhegyes Anikó

A szerkesztőbizottság elnöke: Prof. Dr. Belovics Ervin PhD legfőbb ügyész helyettes,
tanszékvezető egyetemi tanár (PPKE), egyetemi magántanár (ELTE)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Prof. Dr. Polt Péter PhD legfőbb ügyész, tanszékvezető egyetemi tanár (NKE),
c. egyetemi tanár (PPKE)

Dr. Lajtár István PhD legfőbb ügyész helyettes, c. egyetemi tanár (KRE)

Dr. Fejes Péter PhD győri fellebbviteli főügyészségi ügyész, egyetemi docens (ELTE)

Dr. Nánási László PhD c. fellebbviteli főügyészségi ügyész, Bács-Kiskun megyei főügyész,
c. egyetemi docens (Szegedi Tudományegyetem)

Dr. Békés Ádám PhD ügyvéd, egyetemi docens (PPKE)

Prof. Dr. Domokos Andrea PhD intézetvezető egyetemi tanár (KRE)

Prof. Dr. Gellér Balázs József PhD ügyvéd, tanszékvezető egyetemi tanár (ELTE)

Prof. Dr. Görgényi Ilona PhD intézetigazgató egyetemi tanár (Miskolci Egyetem)

Szerkesztőbizottsági titkár: Dr. Sárík Eszter PhD tudományos főmunkatárs (OKRI)

Tördelő, grafikus: Dr. Kőhegyes Anikó

Weboldal tervező: Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztály

TARTALOM

2019/02

TANULMÁNYOK

- 06** Béda Anikó – Garai Renáta
A kapcsolati erőszak elmúlt 6 éve – avagy egy nővum hatása és joggyakorlata
- 26** Csapucha Bernadett
Az öngyilkosság, avagy a deviáns viselkedések egyik formájának büntetőjogi aspektusai 2.
- 44** Kiss Anna
A kiskorú áldozatok kímélete az igazságszolgáltatásban

KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS

- 54** Beszámoló a VII. IRI Társadalomtudományi konferenciáról

NEMZETKÖZI FIGYELŐ

- 58** Farkas Ákos – Jacsó Judit – Udvarhelyi Bence
Criminal law protection of the financial interests of the EU
Results and conclusions of the HERCULE III project of the University of Miskolc Faculty of Law

KÖNYVAJÁNLÓ

- 80** Könyvismertető
Kiss Anna
Miskolczi Barna – Szathmáry Zoltán:
Büntetőjogi kérdések az információk korában
(Mesterséges intelligencia, Big Data, profilozás)
- 84** Válogatás a szakirodalomból

BÉDA ANIKÓ¹ – GARAI RENÁTA²

A KAPCSOLATI ERŐSZAK ELMÚLT 6 ÉVE

– AVAGY EGY NÓVUM HATÁSA ÉS JOGGYAKORLATA³

Előszó

A Legfőbb Ügyészség kezdeményezésére került az OKRI 2018. évi munkatervébe „A kapcsolati erőszak bűncselekményének jogalkalmazási gyakorlata” c. kutatás, melynek aktualitását tovább fokozta, hogy ettől függetlenül két főügyészség (Fejér és Hajdú-Bihar megye) is megjelölte témajavaslatként az új bűncselekmény országos vizsgálatát.⁴ Leghangsúlyosabb részét a bűnügyi akták minden lehetséges aspektusból történő elemzése jelentette (minősítések, elhatárolási, halmazati kérdések), így áttekintést kaptunk azokról a büntetőeljárásokról, melyekben *jogerős bírósági ítélet* született. A vizsgált időszak: 2015. január 1 – 2017. december 31. (3 teljes év) volt. Az ország egészére nézve feldolgozásra kerültek a jelzett időszakot érintően bekért ügyészségi és nyomozó hatósági iratok: 443 vádlott vonatkozásában összesen 556 db ügyészségi akta⁵.

A hozzátartozók sérelmére elkövetett testi sértések és a kapcsolati erőszak statisztikai adatait összevetve olyan nagyfokú eltérések voltak tapasztalhatók, hogy szükségesnek mutatkozott szűrőpróbaszerűen bekérni ilyen iratokat is. A minősítések áttekintése érdekében kiválasztottuk azokat a megyéket (9)⁶, ahol a legalacsonyabb számban fordult elő kapcsolati erőszak; ezekből a megyékből vizsgálat alá került további 95 db, a Btk. 164. §-a szerinti *súlyos testi sértésnek* minősített akta. Az országos vizsgálat keretében így mindösszesen 651 db akta feldolgozása történt meg.

1 Dr. Béda Anikó ügyész, Nyíregyházi Járási Ügyészség

2 Dr. Garai Renáta tudományos munkatárs, Országos Kriminológiai Intézet

3 Jelen tanulmány rövidített változata a legfőbb ügyész által Kozma Sándor – első koronaügyész – emlékére meghirdetett országos tudományos pályázat általános tagozatán, büntetőjogi területen I. helyezésben részesült pályamunkának.

4 L. részletesen: A kapcsolati erőszak bűncselekményének jogalkalmazási gyakorlata. Országos Kriminológiai Intézet 2018/III.B/1.28. sz. Kutatási jelentés.

5 443 vádlott, 441 db nyomozati irat, 441 db I. fokú és 115 db II. fokú ügyészségi irat.

6 Baranya 3 db, Békés 5 db, Fejér 8 db, Heves 1 db, Komárom-Esztergom 3 db, Nógrád 8 db, Vas 4 db, Veszprém 10 db, Zala 6 db.

A bűncselekményi tényállás (feltétlenül szükséges) rövid bemutatása után arról villantunk fel részleteket, hogy miként alakult hazánkban a Btk. 212/A §-ában szabályozott, nővumként megjelenő kapcsolati erőszak bűncselekményének közel 6 éve, melynek hatására nagymértékű változások, szemléletformáló kezdeményezések indultak nemcsak az ügyész(ség)ek, hanem rendőrségek, illetve a gyermekvédelmi jelzőrendszer részéről is.

1. Az érem két oldala

A kapcsolati erőszak védett *jogi tárgya* a családi jellegű kapcsolatban lévő (vagy korábban ilyen kapcsolatban volt) személyek emberi méltósága, egzisztenciális biztonsága, önrendelkezése, személyi szabadsága és testi épsége⁷ – vagyis a család erőszaktól való mentessége, ami nemcsak egyéni, de társadalmi érdek is.⁸ A büntetőjog védeni kívánja az általánosnál szorosabb bizalmi viszonyban és a kiszolgáltatott helyzetben lévő hozzátartozók személyi biztonságát,⁹ a háztartásokban élő személyek testi-lelki biztonságához, emberi integritásához fűződő társadalmi érdeket.¹⁰

1.1. A magánindítványos és szubszidiárius (1) bekezdés

A kapcsolati erőszak bűncselekményében már a tényleges fizikai bántalmazást megelőző olyan cselekmények szankcionálása is megjelenik, amelyek eddig nem szerepeltek a Btk.-ban. A törvény a *testi sértés szintjét el nem érő*, de az emberi méltóságot súlyosan sértő erőszakos magatartásokat és a gazdasági ellehetetlenítést is büntetni rendeli, fizikai bántalmazás ezen törvényhelynél szóba sem jöhet. Ha a hozzátartozó sérelmére – legalább két alkalommal – könnyű testi sértésre vagy annak minősített eseteire, súlyos testi sértésre, tetteles becsületsértésre, személyi szabadság megsértésére vagy kényszerítésre kerül sor,

7 KARSAI Krisztina – SZOMORA Zsolt – VIDA Mihály: *Anyagi büntetőjog Különös rész I.* Iurisperitus, Szeged, 2013. 181.

8 CompLex Jogtár/Adatbázisok/KJK-Kommentárok, modulok/Büntetőjog/ és KARSAI Krisztina (szerk.) *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez.* CompLex, Budapest, 2013. 444., *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz (2012)/Btk. 212/A §-ához*

9 LAJTÁR István: *A gyermekek érdekét sértő és a család elleni bűncselekmények.* Új Btk. Kommentár 4. kötet. Különös rész. XX. fejezet, in: Polt Péter (főszerk.): Nemzeti Közszerkölátati és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013. 78. és GÖRGÉNYI Ilona – GULA József – HORVÁTH Tibor – JACSÓ Judit – LÉVAY Miklós – SÁNTHA Ferenc – VÁRADY Erika: *Magyar Büntetőjog Különös Rész.* Wolters Kluwer, Budapest, 2013. 217.

10 BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor – SINKU Pál: *Büntetőjog II. Különös rész.* 5. hatályosított kiadás. HVG-ORAC, Budapest, 2016. 248.

nem a sértett dönt a büntetőeljárás megindításáról, annak lefolytatása hivatalból kötelező. A jogalkotó döntése szerint a bűncselekményi tényállásnak kizárólag a bántalmazás nélküli (1) bekezdése magánindítványos¹¹ és szubszidiárius.¹² Magánindítványnak nemcsak az előterjesztésére jogosult feljelentését kell érteni, hanem *bármely olyan nyilatkozatát*, amely szerint az elkövető büntetőjogi felelősségre vonását kívánja.¹³

2019-ben a megszüntető határozatok, a feljelentés-elutasítások és az elterelések joggyakorlatának elemzése folyik, melynek részeredményei már most aggasztóak. A 2013. július 1-jétől hivatalból üldözendő kapcsolati erőszak (2) bekezdésének körébe vonható cselekményeknél is magánindítványt követelnek meg a sértettektől, így teljes mértékben félrevezető és törvénysértő tájékoztatások történnek; majd az eljárásokat megszüntetik azzal, hogy a magánindítvány hiányzik, holott a sértetti nyilatkozat/bejelentés/feljelentés rendelkezésre áll, és egyik fő jellemzője éppen az, hogy visszavonhatatlan.

1.2. A közvádra üldözendő (2) bekezdés

Az ügyészség és a nyomozó hatóság a tudomására jutott közvádra üldözendő bűncselekmény miatt hivatalból megindítja a büntetőeljárást,¹⁴ ezeknél a cselekményeknél a sértett ezt ellenző nyilatkozata közömbös és irreleváns. A Btk. 212/A § (2) bekezdése értelmében, aki rendszeresen követ el könnyű testi sértést vagy annak minősített eseteit, tetteles becsületsértést, súlyos testi sértést, személyi szabadság megsértését vagy kényszerítést a közös háztartásban élő, és egyébként igen széles spektrumot felölelő hozzátartozói kör sérelmére, megvalósítja ezt a bűncselekményt. Ezen fordulatok nem sajátképi különös bűncselekmények, a (2) bekezdés tulajdonképpen a tényállásban felsorolt „közönséges” bűncselekmények – máshol kodifikált – minősített esetének tekinthető. A stádiumok specialitását az adja, hogy az alaphűncselekmények kísérlete is a kapcsolati erőszak befejezett alakzatát hozza létre. A rendszeres elkövetés követelményéből kiindulva leginkább annak van gyakorlati jelentősége, hogy ha pl. testi sértési vagy kényszerítési cselekményekből egyesek befejezett, más cselekmények pedig csak kísérleti szakba jutnak, ilyenkor a kapcsolati erőszak befejezetten megvalósul.¹⁵ Ugyanazon sértett esetén közömbös, hogy az elkövetés nem azonos, hanem különböző tényállásokat merít ki (pl. egyszer tetteles becsületsértést,

11 Btk. 212/A § (4) bekezdés.

12 Súlyosabb bűncselekmény itt természetesen a kapcsolati erőszak (2) bekezdése szerinti cselekmény valamelyike is.

13 A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (új Be.) 378. § (2) bekezdés.

14 A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (új Be.) 4. § (1) bekezdés.

15 KARSAI (szerk.) (2013) 446.

máskor könnyű testi sértést), azonban ha ezek közül valamelyik súlyosabban minősül, akkor egységesen a súlyosabban minősülő fordulatot kell megállapítani [Btk. 212/A § (2) bekezdés b) pont].¹⁶ Figyelemmel kell lenni arra is, hogy amennyiben a bűncselekménynek több különböző sértettje van és mindegyik tekintetében megvalósul a bűncselekmény (pl. a hozzátartozó és a gyermek sérelmére is), a kapcsolati erőszak (önmagával) halmazatban kerül megállapításra.¹⁷

1.3. A cselekmények minősítése és azok következményei

A „rendszeresen” szó a Btk.-ban több helyen is szerepel¹⁸, de mivel konkrét belső tartalmát a törvény nem határozza meg, a gyakorlat alakította és csiszolta hosszú időn keresztül. A törvényhelyhez fűzött indokolás, a több kötetes Új Btk. Kommentár¹⁹, sőt már a Kúria is leszögezte:²⁰ kapcsolati erőszak tekintetében legalább két elkövetés esetében megállapítható a rendszeresség. Az ettől eltérő elgondolások veszélybe sodorják a bűncselekményi tényálláshoz kapcsolódó jogalkotói célt, ami a büntető anyagi jogban megengedhetetlen. Elméletileg az azonos fogalmak egymástól eltérő értelmezésének tilalma érvényesül, de a sértettek számára a gyakorlat mégis azt tükrözi, hogy nem mindegy, melyik megyében és melyik jogalkalmazó elé kerül az ügyük, mert a rendszeresség megítélése nemcsak az országon, hanem még a megyéken belül is teljes mértékben eltérő, ellentmondó.

Az aktavizsgálatok alapján egyértelműen bizonyítást nyert, hogy a nyomozó hatóságok túlnyomó többsége nem a kapcsolati erőszak bűncselekményében, hanem a régről megszokott – tipikusan testi sértés, zaklatás, garázdaság – bűncselekmények valamelyike miatt rendeli el a nyomozást akkor is, ha a sértettek egyértelműen régóta fennálló, többszöri bántalmazásról számolnak be. Általánosságban elmondható, hogy a rendőrségek a kapcsolati erőszak bűncselekményét és emellett a továbbiakat (főként kiskorú veszélyeztetése, magánlaksértés, hamis tanúzásra felhívás, időskorú szülők, nagyszülők sérelmére rablások stb.) – kevés kivételtől eltekintve – egyáltalán nem ismerik fel még úgy/akkor sem, hogy annak tényállási elemeit maguk rögzítik a kezdő iratokon, összefoglaló jelentésekben, előterjesztésekben, egyéb iratokon.

16 LAJTÁR (2013) 80–82.

17 GÖRGÉNYI – GULA – HORVÁTH – JACSÓ – LÉVAY – SÁNTHA – VÁRADI (2013) 218.

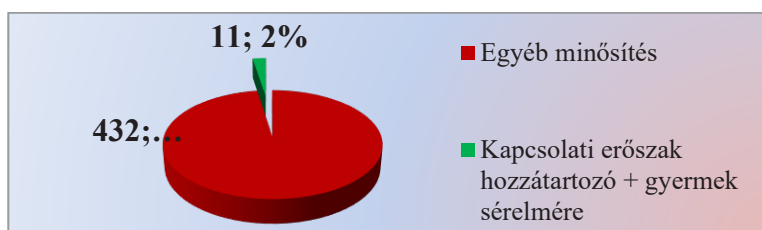
18 Pártfogó felügyelet, kuruzslás, kapcsolati erőszak, zaklatás, harmadik országbeli állampolgár jogellenes foglalkoztatása, tiltott szerencsejáték szervezése.

19 LAJTÁR (2013) 80.

20 17/2017. sz. büntető elvi határozat.

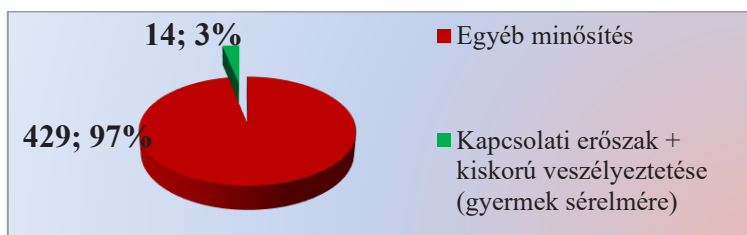
1.3.1. Kapcsolati erőszak a hozzátartozó és a gyermek sérelmére egyaránt

Ha nagy nehezen végre megindul az eljárás, akkor is figyelmen kívül marad az a tény, hogy a gyermekek éppúgy sértettjei lehetnek ennek a bűncselekménynek, mint a házastárs, az élettárs, illetve más hozzátartozók. Annak ellenére, hogy a kiskorúak tettleges bántalmazása országosan ténszerű, a vizsgált iratok között összesen 11 db olyan ügy található, amelyben a hozzátartozó mellett gyermek sérelmére is megállapították a kapcsolati erőszak bűncselekményét; ez mindössze a vádlottak 2%-a.

1.3.2. Kapcsolati erőszak és kiskorú veszélyeztetése a gyermek sérelmére

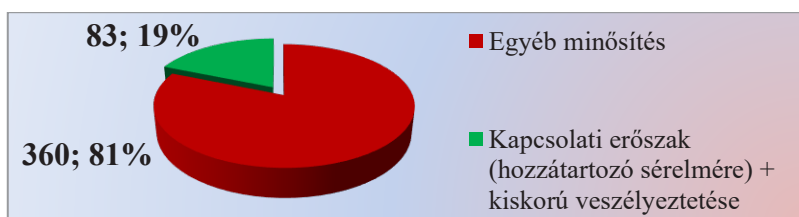
Számtalan esetben előfordult, hogy a vádlott a vele közös háztartásban élő gyermek(ek) érzelmi, erkölcsi, érzelmi fejlődését veszélyeztette, és ezen túlmenően többször bántalmazta is, azonban ennek tényét (egymás mellett álló több bűncselekmény megvalósulását) csak nagyon kevés megyében ismerték fel. Az összes ügyből csupán 14 esetben (3%) fordult elő, hogy az eljáró ügyészségek kiskorú veszélyeztetése mellett gyermek sérelmére elkövetett kapcsolati erőszak bűncselekményével is megvádolták az elkövetőt; ezen ügyek mindegyike jogerős elítéléssel zárult. Tovább lehetne sorolni azokat az ügyeket, ahol a vádlott nemcsak veszélyeztette kiskorú gyermekeit, hanem emberi méltóságát sértve szidalmazta, alázta és/vagy tettleg bántalmazta őket: pusztán kézzel, eszközzel vagy éppen székkal, légy-csapóval, könyvvel, játékkal, botokkal stb. verte a sértettet. Az iratok tanúsága szerint nem a bizonyítékok hiánya áll mindezek hátterében, hiszen a jogerős elítéléseket eredményező ügyekben éppúgy a közvetett tanúknak, illetve az életszerűségnek volt szerepe a sértetti vallomások mellett; a törvényes minősítések szerint eljáró ügyészségek számára sem volt több vagy jobb lehetőség ezekkel összefüggésben.

A kiskorú veszélyeztetése tárgyában indult ügyek háttérében jellemzően évek óta tartó családon belüli erőszak vagy elhanyagolás áll, azonban, ha a gyermek a hatóságok látókörébe is kerül, körülményei érdemi változására irányuló hatás aligha észlelhető, beavatkozás nem vagy csak megkésve történik. Éveken keresztül tartó gyermekbántalmazások rajzolódnak ki, az iratokban szenvedélybeteg szülők jelennek meg, összekapcsolódva sokszor a bíróság által meg nem állapított, de tényszerű kapcsolati erőszakkal. Az OKRI e tárgykörben folytatott kutatása során megállapítást nyert, hogy hosszú folyamat eredménye, mire egyáltalán a büntetőeljárás megindul, ráadásul a kiskorú ezzel párhuzamosan érintett a közigazgatási, polgári peres vagy nemperes eljárásokban is, ahol úgyszintén hosszas meghallgatásoknak, vizsgálatoknak, környezettanulmányoknak van kitéve úgy, hogy a családja ügyében ténykedő hatóságok eljárásai elkülönülve, egymásról mit sem tudva zajlanak. Ha a gyermeket minden egyes eljárásban csak egyetlen hatósági szakember, pszichológus szakértő stb. hallgatná meg, akkor is összesen minimum hat alkalommal faggatnák őt ismeretlen emberek – mutatott rá Solt Ágnes,²¹ ami nemcsak elgondolkodtató, hanem az egyik legsúlyosabb rendszerszintű probléma mellett, hogy ekként az időszerűség – vagy éppen a soron kívüliség – és a szakszerűség sem valósulhat meg maradéktalanul.

1.3.3. Kapcsolati erőszak a hozzátartozó sérelmére és kiskorú veszélyeztetése

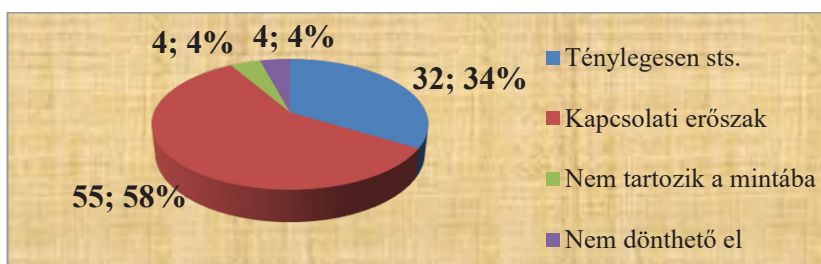
Ha a kiskorúak a bántalmazásoknak szemtanúi, veszélyeztetettségük szinte nem lehet kérdéses már csak azért sem, mert előttük bűncselekmény elkövetése történik. Megjelennek természetesen a „jó gyakorlatok” is, ha a vádlott több bűncselekményt követ el, akkor több bűncselekményért kell felelnie (a kapcsolati erőszak mellett tipikusan zaklatás, magánlaksértés, hamis tanúzásra felhívás, zsarolás, rablás, szexuális bűncselekmények, kiskorú veszélyeztetése). A jogerősen befejezett ügyekben csupán a vádlottak 19%-ánál (83) számolhatunk be arról, hogy házastárs/élettárs/egyéb családtag sérelmére megállapított kapcsolati erőszak mellett a kiskorú veszélyeztetése is megjelent, holott a vizsgált ügyek közel 70%-ában kiskorú gyermekek éltek a bűncselekményi környezetben.

²¹ SOLT Ágnes: A „gyermekbarát igazságszolgáltatás” repedéseiről. Vóko György (szerk.): Kriminológiai Tanulmányok. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2018/55., 47., 55–57.

1.3.4. Súlyos testi sértések a hozzátartozók sérelmére

A kapcsolati erőszak jogalkalmazásának vizsgálata lényegében „kettő az egyben” kutatás lett, mert a szükség így hozta. Az új bűncselekmény jogalkalmazási gyakorlatát úgy tudjuk hitelesen értékelni, ha megvizsgáljuk azokat az iratokat is, amelyekben ez a bűncselekmény az előzetes feltételezések szerint rejtve, de megtalálható. A vizsgált iratok közül 32 ügyben a cselekmény ténylegesen „sima” súlyos testi sértésnek minősült, azonban 55 esetben, vagyis közel 60%-ban a helyes minősítés a kapcsolati erőszak lett volna. Hangsúlyozandó: nem a végső minősítésnek vagy az elítélésnek, a bizonyítékoknak vagy a bizonyítottságnak van jelentősége, hanem egyáltalán a felismerésnek, hogy a Btk. szerint ez már kapcsolati erőszak; az észlelés elmaradása a jogalkalmazás alapvető hibája. Ez lett tehát a „kiskutatás” eredménye, amit azért tarthatunk fontosnak, mert így, ezzel együtt érthető meg igazán, hogy a kapcsolati erőszak statisztikaiban kimutatott számadatok miért mutatnak torz képet, a helytelen minősítések miatt milyen mértékben térnek el a valóságtól.

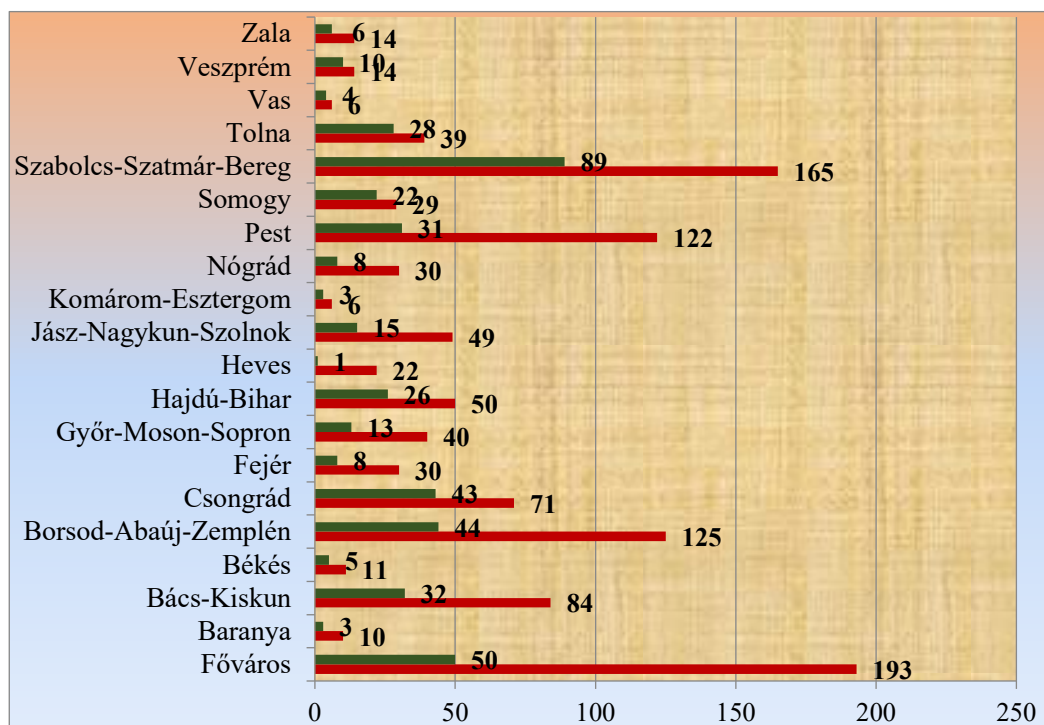
Nagymértékű jogalkalmazói bizonytalanság uralkodik, ami hibás, rossz, téves, de leginkább „Btk.-ellenes” minősítésekhez vezetett és vezet jelenleg is, ezáltal a közös lakásban élő családtagok sem a büntetőjog hatékonyabb védelméből, sem pedig a gyermekbarát igazságszolgáltatásból nem érznek sokat. A kiskorú veszélyeztetésébe, a zaklatásokba és a testi sértések köntösébe bújtatott kapcsolati erőszak jogalkalmazói gyakorlatának felülvizsgálata megtörtént (illetve az folyamatosan zajlik), viszont a törvénytörő gyakorlat azonnali felszámolása nem maradhat el, mert hatályos Büntető törvénykönyvünkben van egy bűncselekményi tényállás, melynek alkalmazása – annak megvalósulása esetén – éppúgy kötelező, mint bármely más bűncselekményé.

2. Országkép számokban és tényekben

Az egyes megyékben szolgálatot teljesítő ügyészek nem látják mások iratanyagát, ezért csak saját, helyben kialakult gyakorlatukra tudnak támaszkodni, ami vagy jó vagy rossz.

Kifejezetten hasznos megismerni az ország más részein meghonosodott gyakorlatokat, mert csak ennek nyomán van lehetőség felülvizsgálni a korábbi álláspontokat, javítani az esetleges hibákon.²²

Az alábbi diagramon megyénként összesítve látható a regisztrált bűncselekményszám-hoz viszonyított vádemelések száma (piros színnel a regisztrált kapcsolati erőszak, zölddel a jogerős ítéletek száma látható) a 2015-2016-2017. évek vonatkozásában. A számok magukért beszélnek, amelyek kétségtelenül az egyes megyék attitűdjét is mutatják.

22 Vannak megyék, ahol csupán néhány ilyen ügy fejeződött be (1, 3, 4 db), míg másutt 89, 50, 44 db az elmúlt 3 év alatt. Mindez abból ered, hogy ahol felismerik ezt a bűncselekményt és ekként minősítene, ott az megjelenik a statisztikában, ahol figyelmen kívül marad, ott pedig nem. A kapcsolati erőszak, a kiskorú veszélyeztetése és más kapcsolódó bűncselekmények minősítési-halmazati szabályai alkalmazásának követendő, „jó gyakorlata” leginkább Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén, Csongrád és Bács-Kiskun megyében, valamint a fővárosban jelenik meg.

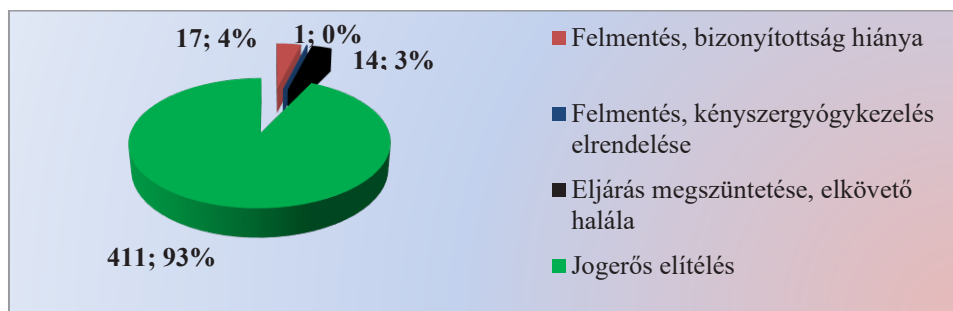
2.1. A jogerős elítélések és felmentések viszonya

Álláspontunk szerint az elmúlt 6 év igazolta a bűncselekmény létjogosultságát, mára már sok esetben mérlegelnek a sértettek javára a bíróságok. *„Lehetetlen ezeket még vádra is elvinni, nemhogy jogerőig”* – vélekedett előzetesen az ügyészek egy része, azonban ennek ellenkezőjét mutatják a jogerős ítéletek.

A bűncselekmény jellegéből adódóan sokszor felmerül az elkövetési időpontok konkretizálásának lehetetlensége. Az iratok szerint ezzel összefüggésben a bíróságok sem várják el pontosan a *„mikor”* meghatározását, hiszen éppen a többszöri elkövetésre figyelemmel ez nem teljesíthető (a sértettek nem vezetnek naplót bántalmazásaikról, de ha megtennék, akkor is mi lenne?). Az ítéletek indokolásai felsorolják a sértettek bántalmazásait, és az utolsó kivételével mindegyiket úgy jelölik meg, hogy *„pontosabban már meg nem határozható időpontban”, „közelebbről meg nem határozható időpontokban”,* konkrétumok csak néhány ügyben láthatók (főként az utolsó cselekmény dátuma).

A hozzátartozók sérelmére elkövetett bűncselekmények bizonyítása az átlagostól eltérő gondolkodást igényel. Szinte nem találni olyan ügyet, ahol ne lennének közvetett tanúk, a bizonyítási eljárás során nekik van kulcsszerepük, nem feltétlenül a sértetteknek. Korábbi megőrzött kép- és hangfelvételek, SMS-, e-mail- és egyéb üzenetváltások (Facebook Messenger stb.), a szomszédok, a pedagógusok, a családtagok (sokszor a különélő nagyszülők, testvérek, rokonok, akiknek panaszodik a sértett), a barátok és barátnők, akik tudnak a hónapok vagy évek óta tartó bántalmazásról: ők az ügyész igazi segítségei ezekben az ügyekben.

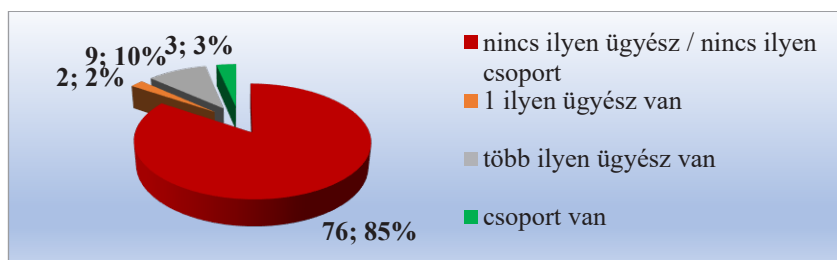
A jogerős ítéletekben a bíróságok meggyőző indokait adták annak, hogy a vádlottak tagadása ellenére miért a sértett vagy a közvetett tanúk terhelő vallomásait fogadták el. Mindez arra enged következtetni, hogy a bíróságok ismerik a hozzátartozók sérelmére elkövetett bűncselekmények specialitását, értik és érzik annak belső tartalmát és viszonyrendszerét, a bírói mérlegelés szabadságával élve – a vádemelésig eljutott ügyekben – jogerős elítélések valószínűsíthetők. A kapcsolati erőszak jogalkalmazási gyakorlatának országos vizsgálata – az ügyészek kifejezett kérésére – egyebek mellett arra a fő kérdésre fókuszált, hogy *„menynyi az elég a vádemeléshez, illetve az elítéléshez”?* A vádlottak az ügyek 91%-ában tagadták a bűncselekmény elkövetését vagy nem tettek vallomást, ennek ellenére 93%-ban jogerős elítélés történt, mindössze az ügyek 4%-a, 18 ügy végződött felmentéssel. Az életszerűség, a racionalitás, az empátia, illetve a jogalkotói cél szem előtt tartása az „elég”.

2.2. Ügyészi álláspontok Magyarország megyéiből

A kérdőív kitöltése önkéntes volt, a kitöltő bármely kérdésre megtagadhatta a válaszadást, amivel néhány kérdésnél éltek a kollégák (vagy véletlenül maradt el). A kérdőívek kizárólag elektronikus formában kerültek továbbításra azoknak az ügyészeknek, akiket felette-seik válaszadásra kijelöltek. A kitöltött kérdőívekbe a vizsgálat vezetőjén kívül más nem nyert betekintést, azokat a feldolgozást követően megsemmisítettük. A teljes anonimitással is az volt a cél, hogy az ilyen ügyekben eljáró ügyészek őszinte véleményét megismerve tudjuk segíteni a jövőbeni jogalkalmazást. A kérdőív 100%-os arányban visszaérkezett, így a vizsgálatot 90 ügyész segítette. Az összesített tapasztalatok az aktavizsgálathoz hasonlóan nagymértékben hozzájárultak a kapcsolati erőszak bűncselekményének eredményes vizsgálatához, a joggyakorlat mélyebb megismeréséhez. Az, hogy a válaszadásra kijelöltek összesen 54 oldal terjedelemben és ennyi fórumon keresztül (telefon, e-mail) megragadták az alkalmat arra, hogy kifejtsek véleményüket, a kutatás aktualitását talán mindennél jobban igazolta.

Az ügyészi kérdőív egyik legfontosabb eredményét emelnénk ki: a speciális tudást hordozó ügyész kérdéskörét. Hozzá tartozók sérelmére elkövetett bűncselekményekre specializálódott ügyész vagy csoport országos szinten nagyon kevés szervezeti egységünkönél található, holott erre a kollégák véleménye szerint kifejezetten nagy szükség lenne, mert ez is egy rendkívül speciális szaktudást igénylő, összetett és egyedi megítéléseken alapuló ügycsoportot képez (míg pl. gazdasági ügyek csoportja több helyütt létezik).

A családi ügyek mások, mint a többi. Ezek nem szimpla erőszakselekmények, a sértettek emberi lényegét, testét-lelkét éri sérelem, a büntetőjog eszközeivel védett jogi tárgy általában tanúk nélkül, elszigetelt körülmények között szenved csorbát. Alappal merülhet fel a kérdés, hogy a „napi darálóban” – ahogyan kollégáink fogalmaztak – mennyire tudnak így érvényesülni a kiskorú gyermekek jogai, a gyermekvédelmi jelzőrendszerrel kapcsolatos kötelezettségeink, a speciális alanyok, a teljesen más bűncselekményi háttér figyelembe vétele, a családon belüli erőszak rejtett jellemzőinek tudása, vagy a büntetőeljárás akként való kezelése, hogy ez teljesen különbözik a többi bűncselekménytípustól.

3. Egy ügyész reformja és eredményei

Az alábbiakban azt mutatjuk be, hogyan változtatta meg egyetlen ügyész(ség) a rossz gyakorlatokat, hogyan dolgozott azért, hogy az igazságérzetünkön túl a helyes, Btk. szerinti minősítések érvényre jussanak. Tanulmányunk ezen fejezetének szerzője elsőként ragadott tollat a Kozma-pályázat keretében, mert most úgy érezte: ez a témakör és probléma kiemelkedő ügyészségi érdek és hozzáadott értéket képvisel.

Ügyészként a kezdeti lépésektől igyekeztem minden segítséget megadni ahhoz, hogy bemutatható legyen az a „jó gyakorlat”, ami nálunk/nálam bevált, kijelenthetően működik, és hatékony munkavégzéshez vezethet – feltéve, hogy ehhez megfelelő attitűd is társul. A kapcsolati erőszak új bűncselekményének hatályba lépését követően felmerülő kezdeti nehézségek kiküszöbölése és a nyomozások eredményessége érdekében a Nyíregyházi Járási Ügyészség számos intézkedést tett, ezekből hoztam néhány gyakorlati példát.

3.1. A járási ügyészség iránymutatásai a nyomozó hatóság részére

Ügyészségünk az illetékességi területén működő rendőrkapitányságok részére iránymutatásokat határozott meg, melyek nagymértékben hozzájárultak a nyomozások helyes és törvényes irányának megtalálásához, illetőleg a jogértelmezési bizonytalanságok felszámolásához. Számos nyomozás kapcsán megállapítható volt, hogy már az eljárás kezdetén adat merült fel arra, miszerint az elkövető a hozzátartozóját rendszeresen, több alkalommal bántalmazta, továbbá egyéb bűncselekményt is elkövetett családtagjai sérelmére. Mindezek ellenére a nyomozó hatóságok *csak az utolsó cselekményre koncentráltak* (általában ami miatt a feljelentést tették), azonban elmulasztották az egyes *részcselekmények* teljes

körü vizsgálatát. A *hiányosan elvégzett nyomozások* befejezését követően vádemelési javaslattal (régi Be.) küldték meg az iratokat. Az új Btk. hatályba lépését követően ily módon érkezett nyomozati iratok alapján előadó ügyészként már 2013 második felében észleltem a nyomozások nagyfokú hibáit és hiányosságait, ezért kénytelen voltam *további nyomozati cselekmények elvégzésére* utasítást adni, ami elkerülhető lett volna a nyomozó hatóság körültekintő, és a jogszabályi változásokat figyelemmel kísérő munkavégzése mellett.

Járási ügyészségünk a nyomozó hatóságok részére előírta:

- Ha családon belüli erőszak merül fel, a nyomozó hatóságnak minden esetben *előzmény-kutatást* kell végeznie. Nemcsak a priuszt kell ilyenkor beszerezni, hanem a Netzsarut is vizsgálni kell, így különösen azt, hogy az elkövetővel szemben hasonló cselekmény miatt indult-e már korábban büntetőeljárás – akár magánvádas eljárás is; amennyiben indult, az milyen eredménnyel zárult.
- Az elkövetővel szemben *hasonló cselekmény* miatt indult nyomozások megszüntetése esetén alaposan meg kell vizsgálni a megszüntetés okát; a *korábbi büntetőeljárás* eredményeit tartalmazó dokumentumokat is indokolt a nyomozati iratok részévé tenni.
- A nyomozó hatóság rendszeresen elmulasztotta beszerezni a *cselekmény minősítését meg-alapozó dokumentumokat*, különösen, ami a hozzátartozói kapcsolatot igazolta (házassági/születési anyakönyvi kivonat, bontóper iratai), ezek pótlása szükséges.
- A közvetett bizonyítékok kiemelt jelentőségére tekintettel előírtuk azt is, hogy minden esetben indokolt a lakókörnyezetben tanúkutatást végezni, és annak eredményeit rendőri jelentés formájában részletesen rögzíteni.
- A hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló 2009. évi LXXII. törvény (Hktv.) 2. § (2) bekezdése veszély észlelése esetén az ügyben eljáró hatóságok számára *jelzési kötelezettséget* ír elő a családvédelmi koordinációért felelős szervezetnek. Ügyészségünk előírta, hogy az ügyben megtett *jelzést követően az ennek megtörténtét igazoló dokumentumokat fűzzék le a nyomozati iratokba*.
- A sértettek számos ügyben *távoltartás* iránti kérelmet terjesztettek elő a nyomozás során, azonban a nyomozó hatóság az ezzel kapcsolatos *oron kívüli intézkedések* megtételét elmulasztotta, ezt is jeleztük.

Itt hívnánk fel a figyelmet a *hozzátartozók közötti erőszak kezelésével összefüggő rendőri feladatok végrehajtásáról* szóló 2/2018. (I. 25.) ORFK utasításra, mely részletesen szabályozza a nyomozó hatóság kötelező teendőit ezen tárgykörben.

3.2. Személyes ügyészi jelenlét a nyomozó hatóságok eljárási cselekményeinél

Tudható, hogy az írásbeli segédanyagok sokszor nem elegendőek, nem váltják be a hozzájuk fűzött reményeket, már csak annak okán sem, hogy nem győződhetünk meg arról: az minden „címzetthez” ténylegesen eljutott. Tulajdonképpen a félelem folytán kialakult bizonyítási nehézségek megoldása és a nyomozó hatóságok kezdetekben tanúsított akadozó és félrecsúszott eljárásai, jogsértő tájékoztatásai, ténybeli és jogi tévedéseken alapuló háttérindokolásai miatt döntöttem ügyészként úgy, hogy személyes jelenléttel is mellénk állok. Részt vettem a sértettek kihallgatásánál vagy egyéb nyomozati cselekményeken, melynek eredménye rövid időn belül az lett, hogy az eljáró rendőrök megértették a kapcsolati erőszak bűncselekményének belső, igazi tartalmát, ráéreztek a kezdőiratokban feltétlenül rögzítendő információkra, megtanulták feltenni a legfontosabb kérdéseket.²³ Ezen büntetőügyek megítélése tapasztalaton, ismereten, megérzésen, személyes benyomásokon alapul, amelyek az ilyen ügyeket elbíráló, illetve feldolgozó rendőrök és ügyészek esetében nélkülözhetetlenek.

3.3. Vezetői hozzáállás, speciális tudás

A helyes vezetői hozzáállás, illetve a vezető ügyészek szerepe, hozzájárulása az eredményes büntetőeljárásokhoz a kapcsolati erőszakok tekintetében kiemelt szerephez juthat. Az eljáró ügyész fokozott érzékenysége túl az is nagyon fontos, hogy egy kézben összepontosuljanak, ugyanazon személyeknél fussanak össze a családon belüli erőszak gyanúját felvető bűnügyek. Ennek azért van jelentősége, mert ő emlékszik arra, hogy az adott terhelt vonatkozásában korábban indult már büntetőeljárás, tisztában van azzal, hogy milyen nehézségek merültek fel a bizonyítás vonatkozásában ott és akkor, vagy éppen mi könnyítette az eljárást. Vezető ügyészünknek az erre alkalmas ember kiválasztásánál nagyon fontos szempont volt, hogy olyan ügyészt jelöljön ki ezen feladatok ellátására, akit érdekelt a téma, szerette volna megkapni ezeket az ügyeket, nem melleleg szociálisan érzékeny, és jó kapcsolatteremtő képességgel rendelkezik – hiszen nemcsak a rendőrökkel, hanem a sokszor „csigaházukba burkolózott” és leginkább láthatatlanná válni akaró társszervekkel is kommunikálni kell. Nem maradhatott el nálunk, hogy kapcsolati erőszakkal foglalkozó

23 Például: Ez volt az első eset, hogy XY bántalmazta önt, vagy ez már korábban is megtörtént? Kapcsolati erőszaknál nemcsak a tényleges testi sértések számítanak bűncselekménynek, ide tartozik a személyi szabadság megsértése, a kényszerítés vagy a tetteges becsületsértés is, a sértettektől (ezeket elmagyarázva) indokolt megkérdezni: előfordultak ilyen magatartások is?

ügyészként közvetlen kapcsolatot alakítsak ki a rendőri előadókkal és azok vezetőivel, azon túlmenően, hogy a követendő útmutatásokat külön átírat formájában is megküldtük. Ezek a kétoldalú kapcsolatfelvételek lehetőséget biztosítottak arra, hogy a napi szinten felmerülő, akár jogértelmezési problémák feloldása a lehető legrövidebb idő alatt megtörténjen.

3.4. A járási ügyészség és a nyomozó hatóság együttműködése

A hiányosságok kiküszöbölése érdekében járási ügyészségünk a helyi rendőrkapitányságok vezetőihez fordult a jövőbeni nyomozások lefolytatása és az ennek megfelelő gyakorlat kialakítása érdekében, de főként azért, hogy az ügyészi útmutatások előadókcal történő megismertetéséről gondoskodjunk. Az elmúlt időszakban kialakult gyakorlat, a nyomozások helyes, jogszabályoknak megfelelő irányba terelése elősegítette a kapcsolati erőszak miatt indult büntetőeljárások eredményességét, mely nagymértékben köszönhető a nyomozó hatóságok és a járási ügyészség között kialakult együttműködésnek is. Ezeket a személyes egyeztetéseket javaslom valamennyi megyében eljáró ügyész kollégám számára is.

3.5. A feljelentés-elutasítások és megszüntető határozatok ügyészi vizsgálata

A feljelentést elutasító határozatokat nemcsak a panaszok folytán, hanem hivatalból is felülvizsgálat során is indokolt megszüntetni; mi leginkább azt vizsgáljuk, hogy a nyomozó hatóság olyan cselekmény miatt utasította-e el a feljelentést, amelyben ilyen döntésnek nem lett volna helye. Ügyészségünk a régi és az új Be.-ben biztosított keretek között soron kívül intézkedik a rendőrségek felé, a törvénysértő határozatokat hatályon kívül helyezzük és megtesszük a további intézkedéseket. A nyomozó hatóság egyik határozata a közelmúltban nem volt meggyőző, ezért megvizsgáltam a bejelentést tartalmazó dokumentumokat is, és megállapítottam: a helyszínen intézkedő rendőrrjárőröknek a sértett úgy nyilatkozott, hogy korábban is történtek már hasonló események. Egyértelművé vált, hogy a rendőrség kizárólag arról győződött meg, indult-e máskor is büntetőeljárás, vagy hány bejelentést tett a sértett; nem ismerte fel annak tényét, hogy a kapcsolati erőszak bűncselekményének megvalósulását nem zárja ki az, hogy nem indultak korábban büntetőeljárások, vagy hogy a sértett azelőtt nem tett bejelentést, illetve nem csináltatott láttelepet.

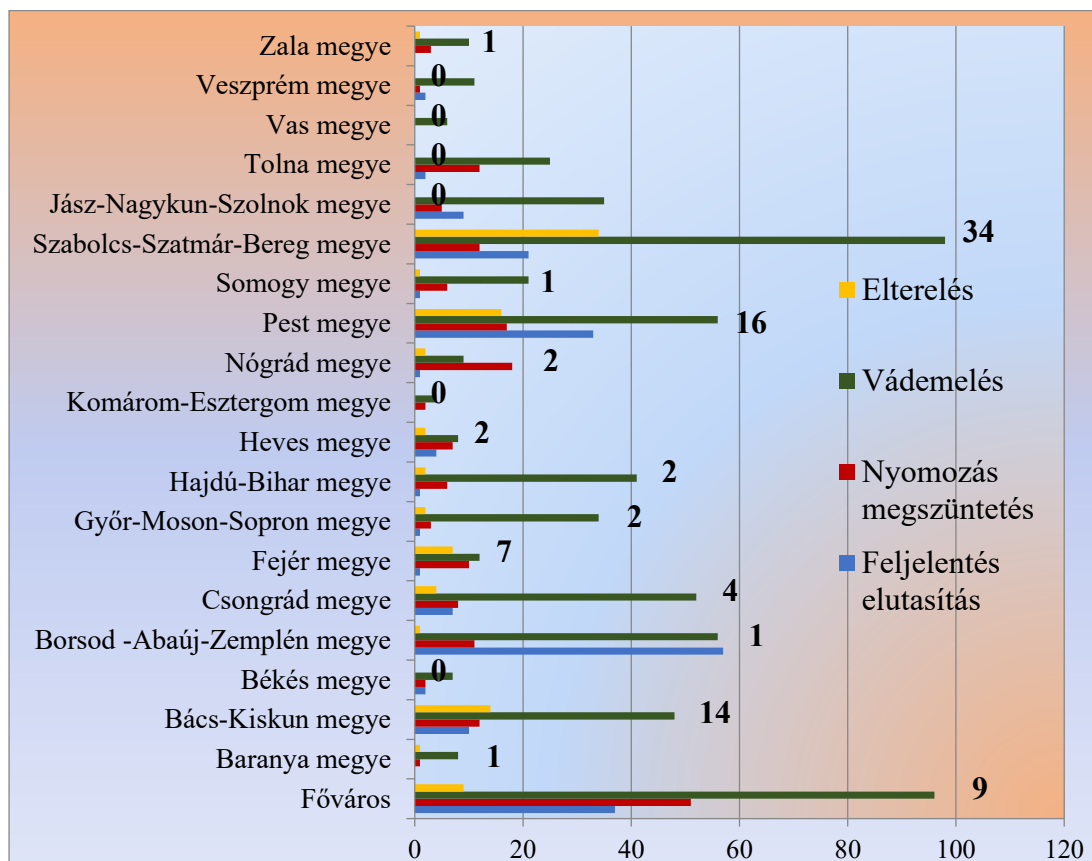
Kiemelt szerepe van az ügyésznek a nyomozó hatóságok megszüntető határozatainak felülvizsgálata kapcsán is; számos ügyben a határozat hatályon kívül helyezéséről és a nyomozás folytatásának elrendeléséről kellett döntenünk. A rendőri határozatok, valamint a nyomozati iratok hivatalból való alapos felülvizsgálata elkerülhetetlen, mivel sok esetben olyan cselekmény miatt szüntetik meg a nyomozást, amellyel kapcsolatban megállapítható, hogy egyéb bűncselekmények mellett (zaklatás, kiskorú veszélyeztetése) felmerül a kapcsolati erőszak büntetése is, törvénysértő módon magánindítványt követelnek, illetőleg téves jogi álláspontot képviselnek például a rendszeresség fogalmára nézve.

3.6. Ügyészi eszközök a bizonyítási nehézségek feloldása, illetve megoldása érdekében

Járási ügyészségünk több ügyben alkalmazott – akár hivatalból kezdeményezett – kényszerintézkedéseket: (előzetes) letartóztatást, távoltartást, melyekkel az eljáró ügyész azt kívánta elérni, hogy a sértetti oldal és környezete azonnali hatást érezzen, és ezzel megnyerhesse az érintettek bizalmát. Az ilyen típusú eljárásokban jelentős a közvetett bizonyítékok köre: a tanúvallomások a családi, illetőleg lakókörnyezetből adódnak, ezért a terhelttel szemben alkalmazott kényszerintézkedés alkalmával nyílik lehetőség arra, hogy a sértettek és a támogató tanúk tényleges és hathatós segítséget érezzenek az ügyész és a nyomozó hatóság részéről. Azt tapasztalom, hogy amikor a gyanúsítottal szemben kényszerintézkedést rendelnek el, az olyan hatást vált ki a sértettből, ami a tárgyalóteremben önbizalommal teli megjelenést eredményez, a személyes jelenlét bizonyító ereje rendkívül nagy, így a hatóság rendelkezésére álló kevés bizonyíték birtokában is célt érhetünk.

3.7. A befejezési módok közötti ügyészi választás lehetősége A pártfogó felügyelet hatékonysága

Csak az országos összesítést követően derült fény arra, hogy járási ügyészségünk részesítette legnagyobb előnyben az elterelés jogintézményét – a nyomozás befejezését követően a vádemelés elhalasztását, valamint az új Be. alapján feltételes ügyészi felfüggesztés alkalmazását –, melyre nézve értékes tapasztalatokra tettünk szert.

Az ügyésznek az ügy sajátossága alapján mérlegelnie kell, hogy indokolt-e pártfogó felügyelői szolgálat igénybevételével a gyanúsított figyelemmel kísérése, vagy az nem szükséges. Számos esetben bár a sértett kívánja az eljárás lefolytatását, mégis úgy nyilatkozik, hogy szeretne adni még egy esélyt a gyanúsítottnak, és kísérletet tesznek a családi béke helyreállítására. Ezekben az esetekben kell az ügyésznek az ügy részletes megvizsgálása, illetőleg a gyanúsítottról kialakított személyes megítélése alapján döntenie az elérni kívánt célokat szolgáló befejezési módokról.

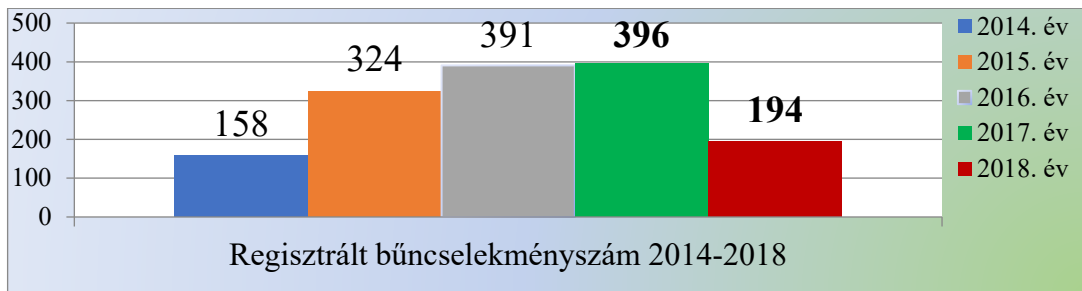
Helyi gyakorlatunk szerint elsősorban a Btk. 212/A § (1) bekezdés a) és b) pontja szerinti, magánindítványos, kisebb tárgyi súlyú kapcsolati erőszak vétségének megvalósulása esetében számolhatunk be arról, hogy a vádemelés elhalasztása eredményesen végződött pártfogó felügyelet nélkül is.

A másik esetkör az, amikor a terhelt vagy a sértett jelleme folytán úgy ítéltük meg, hogy indokolt a pártfogó felügyelet, igenis szükséges a család életének, a gyanúsított viselkedésének nyomon követése. Ezekben az esetekben döntünk úgy, hogy „nem engedjük el” az ügyet, nem hagyjuk magára a családot és az ott élő gyermekeket, mert az elkövető látókörben maradása célszerű lehet. A gyakorlat igazolt minket: az ügyek többségében jól döntöttünk a gyanúsított pártfogó felügyeletének elrendelése mellett, mert esetlegesen nemcsak annak szabályait szegte meg, hanem újabb bűncselekmények is történtek.

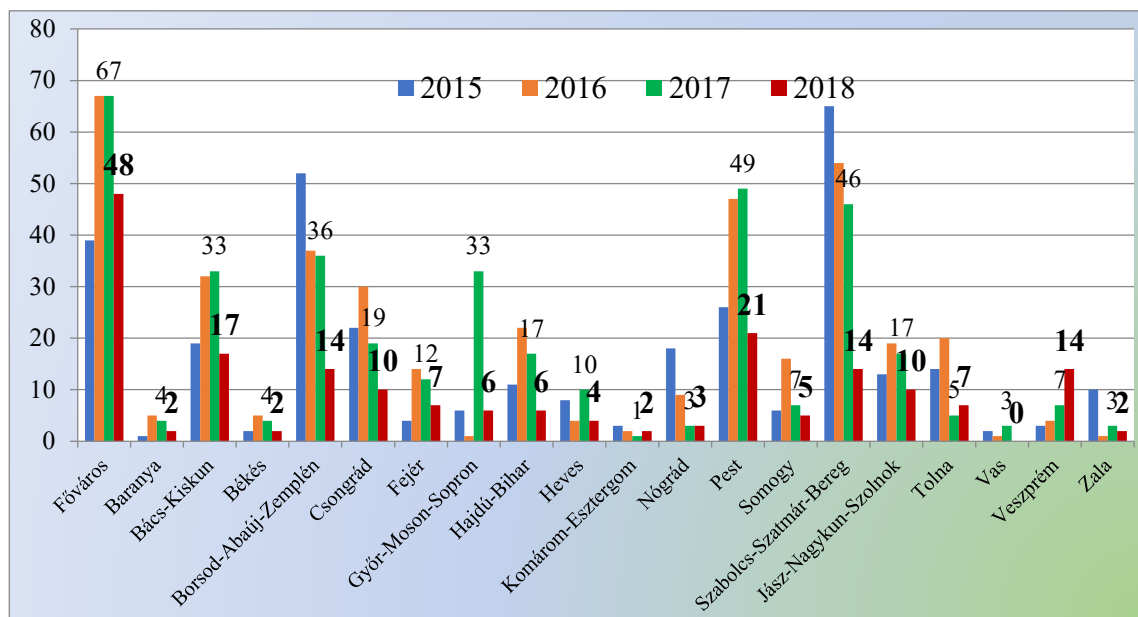
Ügyészségünknek kifejezetten jó kapcsolata alakult ki a pártfogó felügyelőkkel, illetve magával a pártfogó felügyelői szolgálattal – előfordult az is, hogy a pártfogó felügyelő jelezte részemre: soron kívüli intézkedés indokolt.

4. Az új Be. hatásai a kapcsolati erőszak bűncselekményére

Ki szeretnénk emelni, hogy a kapcsolati erőszak miatt indult büntetőeljárásokban megtorpanás tapasztalható az új Be. hatályba lépése óta – ezt támasztja alá a 2018. évben regisztrált 194 db-os bűncselekményszám is a korábbi évek 400-as adataival szemben. A megyék sokaságát akár egyenként, akár ország-összességben vizsgálva rögzíthető, hogy az új Be. nem csekély mértékben éreztette hatását a kapcsolati erőszak vonatkozásában már a hatályba lépésének (fél)évében sem.

Az alábbi diagramon a regisztrált bűncselekményszámok nagymértékű csökkenését szemléltetjük egyenként a 2015-2016-2017-2018. évek vonatkozásában. Számjegyekkel kizárólag a 2017-2018. éveket jelöltük (az egyes megyéknél vastagon szedve, piros oszlopban az új Be. hatása látható, míg a zöld oszlop az előző évre vonatkozik).

A régi Be. előnye volt, hogy teljes felügyeletet biztosított az ügyészségnek a nyomozás felett, sőt kijelenthetjük, hogy annak elrendelése előtt is. Az általános ügykönyvek éves vizsgálata során a rendőri jelentésekből számos alkalommal került elő olyan eset, amely felvetette a kapcsolati erőszak bűncselekményének gyanúját, de a nyomozó hatóság nem intézkedett. Nem vitatva az új büntetőeljárási törvény erényeit és érdemeit, de ezen bűncselekményi körre vetítve rendkívül rossz hatása van, mert kizárja az aktív ügyészi fellépés lehetőségeit a gyanúsított kihallgatásig, azaz a felderítési szakban. A passzív ügyészi magatartás hátrányosan hat a büntetőeljárások eredményességére, de az új Be. nyomán is maradt lehetőségünk arra, hogy ezt előmozdítsuk.

a) Az új Be. mértékadó módon átdolgozta a magánvádra üldözendő bűncselekmények rendszerét, így a *feljelentés elintézését* is. A nyomozó hatóságnál tett feljelentést végső soron az ügyészség továbbítja a bíróságnak, egyrészt azért, hogy a vádképviselő átvételével kapcsolatos nyilatkozatra lehetősége legyen, másrészt, hogy a bíróság számára is ismert legyen a feljelentésben leírt cselekmény minősítésével – magánvádas jellegével – kapcsolatos

ügyészégi álláspont.²⁴ Itt nyer kiemelt jelentőséget az, ha szűk ügyészi kör kezén folynak át az ilyen jellegű ügyek, mert ők nevek, esetek, lakóhelyek kapcsán – a tapasztalataik folytán – egyes ügyek között kapcsolatot találnak.

b) Az új Be. *mentességi jogra* vonatkozó megváltozott szabályozása új alapokra helyezte a hozzátartozók sérelmére elkövetett bűncselekmények bizonyítási rendszerét. Legfontosabb számunkra az a módosítás, miszerint *a tanúnak az ügyben korábban, vagy más ügyben tett tanúvallomása bizonyítási eszközként akkor is felhasználható, ha a tanú a vallomástételt a későbbiekben megtagadja.*²⁵ A mentességi jog az általános tanúzási kötelezettség alóli relatív akadály, a vallomástétel vagy annak megtagadása az eljárás során mindvégig, annak bármely szakaszában a tanú elhatározásától függ. A tanú nyilatkozata előtt azonban a hatóság nem dönthet a kihallgatás mellőzéséről azon az alapon, hogy a tanút ügyis mentességi jog illeti meg, erre a hatóságnak akkor sincs módja, ha a tanú az eljárás korábbi szakaszában már élt mentességi jogával.²⁶ Nyomatékosan hangsúlyozandó, hogy előző vallomásainak felhasználását a tanú utóbb már nem zárhatja ki úgy, hogy mentességi jogára hivatkozással a vallomástételt a későbbiekben megtagadja, hiszen utólagos nyilatkozataitól függetlenül azok már bizonyítékként szolgálnak. Az új Be. nem ad lehetőséget a tanúnak arra, hogy a vallomás megtagadására vonatkozó nyilatkozata megsemmisítse régebbi vallomását, mert azt/azokat nem lehet visszavonni akkor sem, ha időközben körülményeiben olyan változás következett be, amely a vallomástétel valamely akadályát jelentené.²⁷

c) A bíróság jogerős ügydöntő határozatával befejezett büntetőeljárás esetén *perújításnak* van helye, ha az alapügyben akár felmerült, akár fel nem merült *tényre* vonatkozó olyan új bizonyítékot hoznak fel, amely valószínűvé teszi, hogy a terhelt bűnösségét kell megállapítani, vagy lényegesen súlyosabb büntetést, intézkedés helyett büntetést kell kiszabni, vagy büntetés helyett alkalmazott intézkedésnél lényegesen súlyosabb intézkedést kell alkalmazni.²⁸

24 CompLex Jogtár, új Be. 379. §-ához fűzött indokolás.

25 Új Be. 177. § (4) bekezdés.

26 IBOLYA Tibor: *A vallomástétel akadályai*. In.: Polt Péter (főszerk.) *Kommentár a büntetőeljárás törvényéhez*. 1. kötet. Wolters Kluwer, Budapest, 2018. 391.

27 BELOVICS Ervin – ERDEI Árpád (szerk.): *A büntetőeljárás törvény magyarázata*. HVG-ORAC, Budapest, 2018. 252.

28 BODONY István: *A perújítás új bizonyítékok alapján*. In.: Polt Péter (főszerk.) *Kommentár a büntetőeljárás törvényéhez*. 1. kötet. Wolters Kluwer, Budapest, 2018. 1315.

Zárszó

Ügyészségeink, az Országos Rendőr-főkapitányság, illetve a gyermekvédelmi alap- és szakellátás egyes szervei hivatalos tudomást szereztek az OKRI e tárgykörökben folytatott, az egész ország joggyakorlatát elemző vizsgálati eredményeiről (kiskorú veszélyeztetése, kapcsolati erőszak), melyek megyénkénti értékelési lehetősége konkrét és határozott lépéseket hozott. A tényadatok hatására az elmúlt időszakban olyan nagymértékű változások, szemléletformáló kezdeményezések indultak nemcsak az ügyész(ség)ek, hanem rendőrségek, illetve a gyermekvédelmi gondoskodás részéről, amire talán még nem volt példa egyetlen bűncselekménytípus esetében sem. *„Nem mindig lehet megtenni, amit kell, de mindig meg kell tenni, amit lehet.”* – vallotta Bethlen Gábor, mi is úgy hisszük, csak így érdemes.

CSAPUCHA BERNADETT¹

AZ ÖNGYILKOSSÁG, AVAGY A DEVIÁNS VISELKEDÉSEK EGYIK FORMÁJÁNAK BÜNTETŐJOGI ASPEKTUSAI 2.

Hazai jogunk is magáévá tette a felvilágosodás szellemi örökségét, és a jogrend szekularizációjával párhuzamosan lemondott az önkéntes halált választók büntetőjogi üldözéséről, ahogy arról cikkem előző részében már beszámoltam. A társadalom nem folyamodhat ugyanis az ultima ratio eszközéhez, amennyiben az egyén nem sért önmagán kívül más jogi tárgyat. Társadalmi szempontból ezen önpusztító magatartás elítélés alá esik, mivel ellenkezik az elfogadott viselkedési normákkal, társadalmi elvárásokkal.

Az öngyilkosság okai rendkívül sokfélék, legyen itt szó például gyógyíthatatlan betegségről, pótolhatatlan veszteségről, a stressz felhalmozódásáról stb. Noha az élet önkezü elvétele önmagában nem minősül bűncselekménynek, az ehhez kapcsolódó közreműködői magatartások szankcionálása igenis indokolt, ahogy az már a Csemegi-kódexből is kitűnt.

A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve, valamint az 1978. évi IV. törvény sem változtatott az alapfelfogáson. Ez utóbbi egyébként nem fűzött minősített eseteket az öngyilkosságban közreműködő tevékenységekhez. Jelentős fordulatként tartható számon a 2012. évi LXII. törvény is, mely – mint látható volt – nem bizonyult hatékonynak gyermekvédelmi szempontból, köszönhetően a büntetés kiszabásánál megnyilvánuló változásoknak.

Elmondható, hogy a 2012. évi C. törvény az élet önkezü elvételéhez kapcsolódó magatartásokat „két fronton” is szankcionálni kívánja. Egyrészt öngyilkosságban közreműködés néven, másrészt pedig – ehhez képest – egy speciális törvényi tényállás keretében, amely az emberölés alapesete szerint történő elbírálást vonja maga után. A Btk. 160. §-ának (5) bekezdése egyébként egy igen szűken meghatározott passzív alanyi kör sérelmére történő elkövetés esetén valósulhat csak meg, illetve annak elkövetési magatartása kizárólag a rábírásban van meghatározva, szemben az öngyilkosságban közreműködés (162. §) törvényi tényállásával. Meglátásom szerint a legmeghatározóbb problémaforrás a Kúria 3/2013. számú büntető jogegységi határozata, amely egymástól eltérő álláspontok sokaságát generálta. Vita alakult ki az öngyilkosságban közreműködés egyik elkövetési magatartása, a segítségnyújtás körül, amennyiben azt akaratnyilvánításra képtelen személy részére nyújtja

¹ Csapucha Bernadett segédmunkatárs, OKRI, PhD hallgató, PPKE JÁK

az elkövető. A Btk. 160. § (5) bekezdésének stádiumtani megítélését, valamint annak, a Btk. 160. § (2) bekezdése szerint történő súlyosabb minősítésének kizártságát illetően is problémafelvetések sora fogalmazódott meg. Lehetséges-e sui generis részesi deliktumról beszélni öngyilkosságban közreműködés esetén? Kapcsolódhat-e részesség az iménti törvényi tényálláshoz? Milyen problémák merülhetnek fel a Kúria 3/2013. számú büntető jogegységi határozata kapcsán? Miként hathat a jog az öngyilkosságban közreműködő felekre? Melyek a lehetséges szankcionálási módszerek? Ezen kérdésekre keresem a választ a kialakult álláspontok feltérképezésével.

Végül, de nem utolsósorban pedig néhány ország vonatkozásában is meg fogom vizsgálni az aktuális szabályozást, annak mibenlétét – mindezt csak példálózó jelleggel, a teljesség kedvéért, hogy legyen némi összehasonlítási alap. Kitérek továbbá az EJEB azon döntésére, amely először minősítette az öngyilkossághoz kapcsolódó közreműködői aktusokat.

A hazai szabályozás problematikus területei

A következőkben a különböző álláspontok összegyűjtésére, a téma kapcsán megjelenő viták ismertetésére, a felmerülő problémák feltérképezésre helyezem a hangsúlyt, különösképpen a Kúria 3/2013. számú büntető jogegységi határozatára fókuszálva.

A közvetett tettesség kérdésköre

A követett tettesség csak szándékos bűncselekmények esetében jöhet szóba. A közvetett tettes tudatának át kell fognia, hogy egy büntetendő cselekményhez használ fel más személyt. Az, hogy ezen egyén tekintetében áll-e fenn büntethetőséget kizáró ok objektív körülmény, vagyis, ha a felhasználó abban a téves feltevésben van, hogy az általa felhasznált személy már betöltötte a 14. életévét – pedig a felhasznált valójában gyermekkorú –, nem írható a javára a tévedése, tehát közvetett tettesként kell felelősségre vonni.² Fontos megjegyezni, hogy mindez általában tevészel valósítható meg, amely tipikusan felbujtásszerű rábírást jelent.³ A felbujtást és a közvetett tettesi cselekményt a legkönnyebben a tényállásszerű magatartást tanúsító személy szempontjából lehet elhatárolni egymástól. Az utóbbi

2 MAYER Erika Noémi: *Miért nincs bűnöm, ha van? – röviden a közvetett tettességről*. Ügyészek Lapja, 2011/4. 7.

3 SÁNTHA Ferenc: *Még egyszer a közvetett tettességről – Javaslat a törvényi szabályozásra*. Miskolc, Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Juridica et Politica, 2000/17. 225–232.

szerint, amennyiben a felhasznált személy vonatkozásában nem állna fenn büntethetőséget kizáró ok, akkor magatartását felbujtásként kellene értékelni.⁴ A hatályos Btk. 13. §-ának (2) bekezdése értelmében közvetett tettességről akkor beszélhetünk, ha az elkövető adott bűncselekmény törvényi tényállását e cselekményért kóros elmeállapot, gyermekkor, kényszer vagy fenyegetés miatt nem büntethető, illetve tévedésben lévő személy felhasználásával valósítja meg. Megjegyezném, hogy a katona sem büntethető a parancsra végrehajtott cselekményért, kivéve, ha tudta, hogy annak véghezvitelével deliktumot valósít meg.⁵

A közvetett tettesség elméletének egyik fő letéteményese Angyal Pál, aki szerint az emberölés közvetett tetteseként büntetendő az a látszólagosan rábíró tevékenységet kifejtett személy, aki beszámítási képességgel egyáltalán nem rendelkező személyt vitt bele az öngyilkosságba.⁶ Horváth Tibor szerint közvetett tettesként, a szándékos emberölésre irányadó szabályok alapján kellett felelősségre vonni azt a személyt, aki 14. életévét be nem töltött vagy beszámítási képességgel nem bíró egyént bírt rá öngyilkosságra.⁷ Az 1978. évi IV. törvény pszichés úton elkövetett emberölésnek minősítette a 14. életévét be nem töltött, továbbá a kóros elmeállapotú személyek öngyilkosságra rábírását, ha utóbbi egyben védekezésre képtelenséget is jelentett.

A vita az elkövetői alakzatokban bontakozott ki. A Kúria – még Legfelsőbb Bíróságként – egyik eseti döntésében rávilágított a beszámítási képesség relevanciájára az öngyilkosságra rábírás szempontjából. Ha a felbujtó beszámítási képességgel nem rendelkező gyermekkorú vagy olyan kóros elmeállapotban lévő személyt bírt rá öngyilkosságra, aki képtelennek bizonyult tettei következményeinek felfogására, továbbá arra, hogy a felismerésével összhangban cselekedjen, azt nem öngyilkosságban közreműködésért, hanem közvetett tettesként elkövetett emberölésért kellett felelősségre vonni. A korábbi értelmezés alapján a passzív alany maga hajtotta végre az ölési magatartást, de mindezt az elkövető pszichikai ráhatása miatt tette. Ezzel összefüggésben, az ilyen elkövetőt közvetett tettesként megvalósított emberölésért kellett felelősségre vonni.⁸

A másik elkövetési magatartást illetően nem alakult ki ehhez hasonló vita, hiszen az pusztán szándékerősítő hatású, s az így történő pszichikai vagy fizikai segítségnyújtás – a

4 MAYER (2011) 8.

5 2012. évi C. törvény

6 ANGAL Pál: *Az ember élete elleni bűncselekmények és a párviadal*. Atheneum, Budapest, 1928. 66.

7 HORVÁTH Tibor: *Az élet, testi épség, egészség, büntetőjogi védelem*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1965. 281.

8 BELOVICS Ervin: *Az öngyilkosság büntetőjogi értékelésének sajátosságai*. Magyar Jog, 2014/4. 197–198.

közvetett tettesség feltételeinek hiánya miatt – öngyilkosságban közreműködésnek minősült.⁹

A jogirodalom egy jó darabig a közvetett tettesség talaján állt. Változást csupán az ezredforduló hozott, s így előtérbe kerültek a kor uralkodó nézeteivel ellentétes álláspontok. Ezek hangsúlyozták, hogy közvetett tettességről csak akkor lehet beszélni, ha az elkövető büntetőjogi felelősséggel nem tartozó személyt használ fel eszközként adott deliktum megvalósítására. Így a 14. életévét be nem töltött, továbbá a beszámítási képességgel nem rendelkező személy öngyilkosságra rábírása bár pszichés úton megvalósított emberölésnek minősült, de ezen elképzelések szerint annak elkövetője nem közvetett, hanem közvetlen tettes lett. Ez utóbbi tény egyébként az öngyilkosság büntetlenségére vezették vissza.¹⁰

A vitát végérvényesen a 2012. évi LXII. törvény zárta le, s innentől kezdve a közvetlen tettességhez fűzött elméletek váltak mérvadóvá. Ezt jól mutatja a jelenleg hatályos Btk. 160. §-ának (5) bekezdése is, melyből egyértelműen kitűnik, hogy az emberölés közvetlen tetteseként felel, s az alapeset szerinti elbírálásban részesül az a személy, aki a tényállásban meghatározott passzív alanyokat az öngyilkosságra rábírja, feltéve, hogy az öngyilkosságot el is követik.¹¹

A Kúria 3/2013. számú büntető jogegységi határozatával szemben támasztott kifogások

Igen jelentős problémaforrás jött létre az öngyilkosságban közreműködés egyik elkövetési magatartása, a segítségnyújtás körül. A Kúria legújabb álláspontja alapján ez az alakzat is minősülhet a 160. § (1) bekezdése szerint, amennyiben a sértett akaratnyilvánításra képtelen személy. A Kúria azzal érvelt, hogy az akaratnyilvánításra képtelen személy általában az öngyilkosságra vonatkozó akarat-elhatározásra sem képes, így az ilyen személynek történő segítségnyújtással a Btk. 162. §-a nem jöhet létre. Az öngyilkosság elkövetésének „segítése” ebből adódóan öngyilkosságra rábírásként fogható fel, amely a 160. § (5) bekezdésében

⁹ BH1983. 7.

¹⁰ BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor – SINKU Pál: *Büntetőjog Különös rész*. HVG-ORAC, Budapest, 2001. 99.

¹¹ KÓNYA István: *Magyar Büntetőjog Kommentár a gyakorlat számára (I–III.)*. HVG-ORAC, Budapest, 2015. 516.

meghatározott emberölés megállapítására ad alapot.¹² Belovics Ervin önellentmondásosnak tartja a Kúria okfejtését, hiszen abból jól kitűnik, hogy a passzív alany nem minden esetben, hanem csak általában nem képes az öngyilkosságra vonatkozó akarat elhatározására.

Azaz lehetnek olyan helyzetek, amikor kellő beszámítási képességgel bír. A hatályos törvényi tényállás egyébként egyértelműen megkülönbözteti egymástól a két elkövetési magatartást, és a 14. életév be nem töltésének, valamint az akaratnyilvánításra képtelenségnek csak a rábírás tekintetében tulajdonít jelentőséget.¹³ A rábírás mint szándékkiváltó tevékenység jogi értelemben beszámítási képességgel nem bíró egyén vonatkozásában szándékpótló jellegű, ezért is helyes az a jogalkalmazói gyakorlat, amely ilyenkor az öngyilkosságra történő rábírást pszichés emberölésnek titulálja. Az akaratnyilvánításra képteleneknek bár nincs jogi értelemben elfogadható akaratuk, ugyanakkor ettől függetlenül van tényleges szándékuk. Belovics Ervin továbbá külön kiemeli, hogy ezen vélekedése nem érinti azon axiómát, amely szerint a beszámítási képességgel nem rendelkező személy büntetőjogi felelősségre vonására nem kerülhet sor.

Az imént kifejtetteket nem lehet azokra az esetekre rávetíteni, amikor eleve kizárt az öngyilkosság elkövethetősége, valamint az ahhoz kapcsolódó segítségnyújtás. A Kúria iránymutatásának elfogadottá válásával más-más büntetőjogi megítélés alá esnének a beszámítási képesség hiányának bizonyos formái. Így a 14. életévét be nem töltött személy részére történő segítségnyújtás az öngyilkosságban közreműködést, míg a kóros elmeállapottal bíró passzív alannal kapcsolatban létrehozott ilyen magatartás emberölést hozna létre. Ez már eleve elfogadhatatlan lenne, mivel a beszámítási képesség terjedelme mindkét helyzetben azonos, így indokolatlannak bizonyulna azokat egymásról eltérően minősíteni és szankcionálni.¹⁴ Bérces Viktor is fenntartással kezeli a Kúria iránymutatását, ugyanis a két elkövetési magatartás vonatkozásában szerinte nem szabadna minősítés alapján különbséget tenni, azt pusztán a büntetés kiszabásánál lehetne megtenni.¹⁵

További problémakör bontakozott ki a Btk. 160. § (5) bekezdésének stádiumtani megítélését illetően is. A Kúria iránymutatása szerint ezen törvényi tényállás eredmény-bűncselekmény, vagyis a befejezettséghez az öngyilkosságot elkövető halála is szükséges. Amennyiben a passzív alany az öngyilkosság fogalmi ismérveit kimerítő magatartást megkezd

12 3/2013. BJE. III. 4/C

13 BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor Miklós – SINKU Pál: *Büntetőjog II., Különös Rész.* HVG–ORAC, Budapest, 2015. 107.

14 BELOVICS (2014) 201.

15 BÉRCES Viktor: *A rábírás mint elkövetési magatartás értelmezésének kérdései részesség, illetőleg öngyilkosságban közreműködés esetén.* Jogelméleti Szemle, 2015/1. 11.

ugyan, de azt nem fejezi be, avagy befejezi, de a halál (az önkéntes elállás, illetőleg az önkéntes eredmény-elhárítás kivételével) bármely okból elmarad, abban az esetben a 2012. évi C. törvény 160. § (5) bekezdésének a kísérletét kell megállapítani.¹⁶

Mészáros Ádám megkérdőjelezi a nézet helyességét. Véleménye szerint, amennyiben a rábírás sikeres, de a passzív alany csak megkísérli az öngyilkosságot, akkor az elkövetési magatartás bár megvalósul, és egyébként eredményesnek is mondható, ennek ellenére az elkövető mégsem a Btk. 160. §-ának (5) bekezdése alapján fog felelősséggel tartozni, mivel ahhoz az öngyilkosság sikeres elkövetésére lenne szükség. Nem lehet szó emberölés kísérletéről sem, ugyanis a rábírás mint elkövetési magatartás teljes egészében megvalósul. Vagyis a tettesi cselekmény itt is befejezett, de az öngyilkosság sikeres elkövetésének hiánya miatt nem lehet az elkövetőt a Btk. 160. §-ának (5) bekezdése alapján felelősségre vonni. Utóbbi kísérlete akkor valósulna meg, ha a rábírás eredménytelen lenne, így az öngyilkosjelölt meg sem kísérelné az öngyilkosságot. Viszont ez a cselekmény a törvény értelmében nem büntetendő, mivel a bűncselekmény objektív büntethetőségi feltétele az öngyilkosság elkövetése. Mészáros szerint azonban a 162. § törvényi tényállása teljes körűen megvalósul, így ezt célszerű alkalmazni a 160. § (5) bekezdése helyett.¹⁷ A szegedi büntetőjogi iskola tankönyve is felhívja a figyelmet arra, hogy amennyiben az elkövető a 14. életévét be nem töltött vagy akaratnyilvánításra képtelen személyt bír rá az öngyilkosságra, melynek elkövetése sikertelennek bizonyul, akkor a cselekmény nem emberölés kísérletének fog minősülni, hanem öngyilkosságban közreműködésnek. Nézetük szerint úgyszintén nem lehet egyetérteni a Kúria iránymutatásával, amely ilyenkor az emberölés kísérletét látja megvalósulni, mivel az objektív büntethetőségi feltétel be nem következését dogmatikailag kizárt kísérletnek minősíteni.¹⁸

A harmadik vitatott tényező a 160. § (5) bekezdésének rendszertani elhelyezkedéséből, a 160. § (1) bekezdése alapján történő büntetendőségből, valamint a 160. § (2) bekezdésének j) pontjában meghatározott passzív alanyi körrel való esetleges azonosságából fakad. Ezekre tekintettel a Kúria kizártnak tartja, hogy a Btk. 160. §-ának (5) bekezdését a Btk. 160. §-ának (2) bekezdésében felsoroltak súlyosabban minősítsék.¹⁹

16 3/2013. BJE. III/1.

17 MÉSZÁROS Ádám: *Az emberölés és az öngyilkosságban közreműködés aktuális kérdései*. Ügyészek Lapja, 2015/3–4. 35–36.

18 KARSAI Krisztina – SZOMORA Zsolt – VIDA Mihály: *Anyagi büntetőjog. Különös Rész I.* Iurisperitus, Szeged, 2013. 34–35.

19 3/2013. BJE III/2. pont

Belovics Ervin álláspontja szerint mindez azt eredményezi, hogy amennyiben valaki hosszantartó tervezgetés után azért öl, hogy örököljön, így a gyermekkorú személyt felcsalja egy tízemeletes ház tetejére, majd onnan lelöki, melynek következtében a gyermek életét veszti, abban az esetben az emberölés értelemszerűen többszörösen is súlyosabban minősül. Ez magában foglalja ugyanis az előre kiterveltséget, az aljas indokból történő véghezvitelt, valamint a 14. életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett emberölést. Amennyiben minden előbbi körülmény változatlan, de a 14. életévét be nem töltött személyt az elkövető veszi rá arra, hogy leugorjon, akkor a Kúria büntető jogegységi határozata alapján mindezt a Btk. 160. §-ának (5) bekezdése szerint kell értelmezni. Ennek kétségtől a büntetés kiszabásánál van leginkább determináló jelentősége.

Belovics álláspontja értelmében nem lehet kizárni minden, a Btk. 160. §-ának (2) bekezdése szerinti minősítő körülményt. Amennyiben a törvényi tényállás adott minősítő körülmény alkalmazását nem tiltja, akkor azt a súlyosabb felelősséget megalapozó tényezőt, annak létrejöttékor, meg kell állapítani. Nem eredményezhet azonban ilyen következményt a 14. életévét be nem töltött személy, valamint, ha az akaratnyilvánításra képtelenség egyben védekezésre képtelenséget is jelent, az ilyen passzív alany sérelmére történő végrehajtás, mert ezeket a jogalkotó vitathatatlanul az emberölés alapesetére vonatkoztatta. Magától értetődően a Btk. 160. § (2) bekezdésének i) (14. életévét be nem töltött személy sérelmére történő emberölés) és j) pontját (védekezésre képtelen személy sérelmére történő emberölés) minősülő körülményként a Btk. 160. § (5) bekezdésére nézve nem lehet megállapítani, mivel az a kétszeres értékelés tilalmába ütközne.²⁰

Megjegyezném, hogy Mészáros Ádám nemcsak a kétszeres értékelés tilalmát veti fel problémaként a minősítés esetleges megengedhetőségét illetően, hanem a jogszabály bizonytalanságát is kiemeli. A Btk. 160. §-ának (5) bekezdéséhez fűzött miniszteri indoklás ugyanis csak az ehhez kapcsolódó büntetési tételkeretet határozza meg. Ennél többet a jogalkotó szándékáról nem lehet megtudni, így a 160. § (2) bekezdésében taglalt körülmények egyikét sem szabad minősítő körülményként figyelembe venni, mivel a jogalkotó elképzeléseire nem lehetséges eredményesen, a minősítés szükségességét megalapozva hivatkozni. A jogszabály bizonytalansága esetén az elkövetőre nézve a kedvezőbb értelmezés követelményét vallja, s egyben a hátrányosabb megítélés tilalmát fogalmazza meg az in dubio mitius elve is. Mészáros tehát erre hivatkozva is elképzelhetetlennek tartja, hogy a Btk. 160. §-ának (2) bekezdésében foglaltak a Btk. 160. §-ának (5) bekezdését súlyosabban minősítsék.²¹

²⁰ BELOVICS (2014) 199.

²¹ MÉSZÁROS ÁDÁM: *A bűncselekmény elkövetői. Elméleti és gyakorlati alapkérdések*. Ad Librum, Budapest, 2008. 219.

Az öngyilkosságban közreműködés bűncselekményi jellege

Az öngyilkosságban közreműködést sokan sui generis részesi bűncselekményként tartják számon, mellyel egyes szerzők nem értenek egyet. Sui generis részségi deliktumok esetében arról van szó, hogy az ezekhez kapcsolódó „alapbűncselekményekhez” részesi magatartás is tartozhatna, de a jogalkotó mindezt vagy annak elemeit külön törvényi tényállásban rendeli büntetni. Elég csak a terrorcselekményekre gondolni, s az ehhez illeszkedő egyes bűnsegédi jellegű magatartásokra, amelyek tekintetében a törvény sui generis részesi tényállást hozott létre, terrorizmus finanszírozása névvel. A sui generis megoldásnak pont az egyedi, általánostól eltérő szabályozás a lényege, azaz a tettesi alapcselekményhez kapcsolódó, s egyébként is szankcionálandó részesi tevékenységek önálló, sui generis deliktumként való megjelenítése.²²

Megemlítendő, hogy a jogállami büntetőjog egyik alaptétele értelmében a jogalkotó nem fenyegetheti büntetéssel az önostorozó cselekményeket, illetve a saját élet, testi épség, egészség ellen irányuló magatartásokat. Kivételt képeznek azok az esetek, amikor ezen tevékenységek társadalomra gyakorolt negatív hatásai nagyobbak, mint az egyén saját személyével kapcsolatos, rendelkezési szabadságának biztosításához fűződő érdekek. Ha az alapcselekmény (pl. öngyilkosság) nem büntető-jogellenes tevékenység, de az ehhez kapcsolódó rábírást vagy segítségnyújtást a jogalkotó mégis annak nyilvánítja, akkor azt minden további nélkül megteheti.²³ Ugyanakkor az élet önkezű elvétele nem tekinthető deliktumnak, így részesi magatartás sem kapcsolódhat hozzá. Így egy külön törvényi tényállás létrehozásra való igény felmerülésére lehet következtetni, mely a büntetendőség alapjának megteremtéséhez szükséges.²⁴

Tény és való, hogy a részesi cselekmények elkövetési magatartásai és az öngyilkosságban közreműködés elkövetési magatartásai egyezőséget mutatnak, ugyanakkor az előbbiek bűncselekményt feltételeznek, míg az utóbbiak büntetlen magatartást. Érdemes a részségi feltételeinek oldaláról is megközelíteni adott problémaforrást. Eszerint a részséghez tartozó tettesi alapcselekménynek mindenféleképpen szándékos deliktumnak kell lennie. Amennyiben a Btk. a „tettesi” cselekményt nem tekinti szándékos bűncselekménynek, úgy részesi alakzat sem valósulhat meg. Vagyis öngyilkosságban közreműködésnél a tettesi felelősséget az egyébként részesi jellegű magatartás sui generis (tettesi bűncselekmény) formában történő szankcionálása alapozza meg. Így az öngyilkosságban közreműködés

22 BELOVICS – MOLNÁR – SINKU (2015) 106.

23 BELOVICS (2014) 202.

24 BÉRCES (2015) 1.

egy olyan magatartásra való rábírásban vagy ahhoz történő segítségnyújtásban mutatkozik meg, amely önmagában nem bűncselekmény. A részesi cselekmények is ugyanígy vannak megfogalmazva, ám azok tettesi deliktumot feltételeznek.

Mészáros Ádám szerint az elkövetési magatartások megfogalmazásuk ellenére más jelleget öltenek, így nem szabad azokat a bűncselekményeket sui generis részesi deliktumoknak tekinteni, amelyek elkövetési magatartásai a rábírásban vagy a segítségnyújtásban kerültek meghatározásra. Kivételt jelent ez alól a kiskorú veszélyeztetésének azon formája, amely arra a 18. életévét betöltött személyre vonatkozik, aki 18. életévét be nem töltött személyt deliktum elkövetésére bír rá. Mészáros szerint valóságos részességet kellene megállapítanunk akkor, ha ezen cselekmény nem lenne külön törvényi tényállásba foglalva, vagyis valójában erre tényleges sui generis részesi bűncselekményként lehet tekinteni.²⁵

Belovics is külön felhívja arra a figyelmet, hogy ilyenkor egy új, és egyben önálló alaptényállás jön létre, amelynek az elkövetési magatartásai bár megegyeznek a részesség elkövetési formáival, de az egyezőség csupán ennyi, tehát annak nincs dogmatikai jelentősége.²⁶ Ebből adódóan az öngyilkosságban közreműködést ő sem tartja sui generis részesi deliktumnak.

A részesség létezésének vagy kizártságának problematikája

A jogirodalomban kétféle álláspont alakult ki annak vonatkozásában, hogy kapcsolódhat-e részesség az öngyilkosságban közreműködés törvényi tényállásához. Földvári József erőteljesen szembeszegült az uralkodó felfogással, s azt állította, hogy a részesi alakzatok gyakorlatilag kizártak. Aki az élet önkezű elvételére rábírót vagy a segítségnyújtót e tevékenységre felbujtja, vagy ehhez segítséget szolgáltat, egyben az öngyilkossághoz is segítséget nyújt. Ebből adódóan őt nem felbujtóként vagy bűnsegédként, hanem tettesként kell felelősségre vonni.²⁷ Ugyanerre a következtetésre jutott Kis Norbert és Hollán Miklós is.²⁸ Filó Mihály szerint, tekintettel arra, hogy az élet önkezű elvétele nem büntetendő, így különös részi tényállást nem valósít meg, nem lehet azt tettesi alapcselekményként értékelni.²⁹

²⁵ MÉSZÁROS (2015) 29.

²⁶ BELOVICS (2014) 202.

²⁷ FÖLDVÁRI József: *Magyar Büntetőjog Általános Rész*. Osiris, Budapest, 2003. 201.

²⁸ KIS Norbert – HOLLÁN Miklós: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008. 63.

²⁹ FILÓ Mihály: *Az eutanázia a büntetőjogi gondolkodásban*. ELTE Eötvös, Budapest, 2009. 238. [a továbbiakban: FILÓ (2009)-1.]

Belovics Ervin, Molnár Gábor és Sinku Pál nézetei alapján az öngyilkosságban közreműködés mindkét elkövetési magatartása kapcsán lehetséges felbujtás, illetve bűnségély. Aki a tettesi alapcselekmény elkövetésére, vagyis másnak az öngyilkosságára való rábírására vesz rá valakit, az felbujtóként működik közre, mert ezen szándékkiváltó tevékenysége a tettesi alapcselekményt létrehozó, s nem az öngyilkosságot megkísérló vagy elkövető személyéhez kapcsolódik. A bűnségédi tevékenységek vonatkozásában is az imént elmondottak az irányadóak.³⁰

Külföldi példák

A következőkben bemutatom néhány európai ország vonatkozásában a hatályos rendelkezések jellemzőit. Kitérek továbbá a Pretty-ügyre, mely az első olyan eset volt, amikor az EJEB véleményt alkotott az öngyilkosságban közreműködés kérdésköréről. A külföldi példáról nem kívánok túl hosszasan szólni, mivel publikációm alapvetően a hazai vonatkozásokra fókuszál, hangsúlyt fektetve a Kúria 3/2013. számú büntető jogegységi határozata körül kibontakozott vitatott területekre.

A svájci Btk. szerint az öngyilkosságban közreműködés törvényi tényállását az valósítja meg, aki önző motivációktól vezérelten bír rá mászt öngyilkosságra, vagy ennek véghezvitelében segítséget nyújt. A tényállás szubjektív eleme az „önző motiváció”.³¹ Fontos, hogy az öngyilkosságot legalább megkísérleljék, mivel ennek hiányában a büntetőjogi felelősségre vonás sem állapítható meg. A büntetési tétel öt évben van maximalizálva.³² A tényállás központi eleme a felelős döntésen alapuló szándékos öngyilkosság, melyet csak ítélőképes sértett követhet el. Ennek hiányában a közreműködőt kívánságra ölésért fogják felelősségre vonni, amelyet a törvénykönyv az emberölés keretein belül szabályoz. Svájcban elenyésző azon büntetőeljárások száma, amelyek az öngyilkosságban közreműködés miatt indulnak. Érdemes kiemelni az EXIT, illetve a DIGNITAS tevékenységét is, hiszen ezen szervezetek szervezőmunkájuk által hozzásegítik az egyént az öngyilkosságot lehetővé tevő módszerekhez.³³

30 BELOVICS – MOLNÁR – SINKU (2015) 106.

31 FILÓ Mihály: *Az öngyilkosságban közreműködés büntetőjogi problémái*. In: HOLÉ Katalin – KABÓDI Csaba – MOHÁCSI Barbara (szerk.): *Dolgozatok Erdei Tanár Úrnak*. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2009. 55. [a továbbiakban: FILÓ (2009)-2.]

32 MÉSZÁROS (2015) 41.

33 FILÓ (2009)-2. 55–56.

A román Btk.³⁴ az öngyilkosságban közreműködést³⁵ igen részletesen szabályozza. A törvényi tényállás értelmében, ha valaki cselekményével más öngyilkosságát meghatározza vagy megkönnyíti, ha az öngyilkosságot elkövetik, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Ha a cselekményt 13 és 18 év közötti fiataalkorúval, vagy olyan személlyel szemben követik el, aki korlátozott beszámítási képességgel rendelkezik, a büntetés öt évtől tíz évig terjed. Ha 13 év alatti gyermekkorúval, vagy olyan személlyel szemben valósítják meg, aki képtelen felismerni tetteinek, nemtevéseinek következményeit, vagy aki képtelen ezeket kontrollálni, ha az öngyilkosságot elkövetik, akkor tíz évtől húsz évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A francia Btk.³⁶ szerint, aki mást öngyilkosságra rábír, három évig terjedő szabadságvesztéssel és 45 000 euróig terjedő pénzbüntetéssel büntetendő, ha a rábírás hatására az öngyilkosságot megkísérlik vagy elkövetik. Ha a sértett 15 év alatti, akkor a büntetési tétel felső határa öt év. Ez utóbbi eset mellé is társul pénzbüntetés, mely nem lehet több 45 000 eurónál.³⁷ A francia törvény egyebekben tartalmaz rendelkezést a halál előidézésére alkalmas eszközök reklámozásáról,³⁸ valamint a bűncselekmény sajtó útján történő elkövetéséről is.³⁹ A más tudatlanságával vagy gyengeségével való csalárd visszaélést is bünteti három évig terjedő szabadságvesztéssel és maximum 375 000 euró pénzbüntetéssel, ha az a gyermekkorút vagy a következőkben meghatározott személyeket olyan cselekmény elkövetésére vagy attól való tartózkodásra vezeti, amely rá nézve súlyosan káros lehet. A „következőkben meghatározott személyek” alatt érteni kell a gyermekkorúval, vagy olyan személlyel szembeni elkövetést, aki a kora, betegsége, rokkantsága, valamilyen fizikai, pszichikai fogyatékosága vagy terhessége miatt különösen sebezhető állapotban van, amennyiben a tettes ezt az állapotot felismeri, vagy arról tudomása van. Ezen törvényi tényállás alá tartoznak azok a személyek is, akik pszichikailag vagy fizikailag függő állapotban vannak, amely valamely súlyos vagy ismételt hatalomgyakorlásból, vagy olyan technika alkalmazásából származik, ami befolyásolja az ítélőképességet.⁴⁰

34 Román Btk.

35 Uo. 191. cikk

36 Francia Btk. (Code pénal)

37 Uo. 223– 13. cikk

38 Uo. 223– 14. cikk

39 Uo. 223– 15. cikk

40 Uo. 223– 15– 2. cikk

Végezetül, megemlíteném, hogy a német StGB⁴¹ az öngyilkosságban közreműködés vonatkozásában nem tartalmaz törvényi tényállást.

A Pretty-ügy

Diane Pretty gyógyíthatatlan betegségben szenvedett, és szeretett volna minél előbb meghalni. Öngyilkosságot fontolgatott, melyhez férje segítségét akarta igénybe venni. Az angol jog az öngyilkosságban közreműködés minden szándékos alakzatát büntetőjogi felelősségre vonás alá vonja, így kérelmezni kellett a hatóságoktól az engedélyezést. A beadvány elutasítását követően Pretty az Emberi Jogok Európai Bíróságához (EJEB) fordult, mivel úgy vélte, az Egyesült Királyság kérelme megtagadásával megsértette az Európai Emberi Jogi Egyezmény (EJEE)⁴² 2., 3., 8. és 14. cikkében foglaltakat. Az EJEB azonban nem adott helyt e meglátásnak, ennek indokait a beadványra való reflektálásában igen részletesen kifejtette⁴³ a következők szerint.

A 2. cikk alapján a részes államoknak kiemelt figyelmet kell fordítaniuk az élet védelmére. Ez a rendelkezés nem magát az életet, hanem inkább az élethez való jogot kívánja óvni. Elsősorban a szándékos emberölés cselekményektől véd, amelyek felróhatóak az államnak. Kivételt képeznek azok a társadalmak, ahol a halálbüntetés a mai napig legális.

Az EJEB kiemelte, hogy az emberi élethez való jog abszolút jog, így az államnak tartózkodnia kell annak megsértésétől, valamint tevőleges magatartással elő kell segítenie annak védelmét.⁴⁴ Külön hangsúlyozta, hogy az Egyezmény életvédelemre irányuló rendelkezései nemcsak az állam és polgárai, hanem a polgárok egymás közötti viszonyaira nézve is irányadóak. (Bár utóbbi esetben a 2. cikk nem bír közvetlen hatállyal, mivel a védelmi kötelezettség elsődleges címzettje kizárólag az állam lehet, hiszen csak az állam biztosíthatja – törvény által – az élethez való jog sérthetlenségét.)

Az öngyilkosságban közreműködés szempontjából felmerül az a kérdés, hogy az élethez való jogból levezethető-e az Egyezmény 2. cikke alapján a halálhoz való jog, amit ebben az esetben „negatív szabadságként” kellene felfogni. Az Európa Tanács és a Parlamenti Közgyűlés már az 1970-es években ajánlásokat fogalmazott meg ehhez kapcsolódóan

41 Német Btk. (Strafgesetzbuch)

42 Emberi Jogok Európai Egyezménye (European Convention on Human Rights)

43 FILÓ (2009)-2. 56.

44 Pretty Egyesült Királyság elleni ügye (Kúria)

a Miniszteri Bizottság felé.⁴⁵ Ezek kifejezetten kizárták azt a jogi igényt, mely lehetővé tenné a haldokló személy öngyilkosságában való közreműködést.⁴⁶

Diane Pretty az Egyezmény 3. cikkében foglaltak megsértését is kifogásolta, mely a kínzásról, az embertelen vagy megalázó bánásmódról s annak értelemszerű tilalmáról szól. Az EJEB kiemelte, hogy a betegség által okozott kínok nem tartoznak a 3. cikk hatálya alá. Alapvető követelmény ugyanis, hogy a kínzás, az embertelen vagy megalázó bánásmód a sértettet az állam vagy más személy részéről érje. Továbbá a 3. cikkből nem lehet levonni olyan jellegű következtetést, amely egyértelműen, „pozitív” kötelezettségként írná elő az állam részére az élet szándékos kioltásnak jóváhagyását.⁴⁷

Diane Pretty szerint az Egyezmény magánélethez való jogról rendelkező 8. cikke is sérült. A Bíróság ezt alaptalannak tartotta, mivel az öngyilkosságban közreműködés nem esik ennek hatálya alá, noha maga az élet önkezü elvétele előfordulhat, hogy ebbe a védelmi körbe kerül.⁴⁸ Az EJEB ezt egyébként a Reed-ügyben⁴⁹ megállapítottakkal kívánta alátámasztani. Nicholas Reed több személy öngyilkosságában is közreműködött, illetve előadások sorozatát tartotta az elkövetéshez szükséges eszközökről. Szabadságvesztés büntetését töltve arra – az egyébként téves – következtetésre jutott, hogy az öngyilkossághoz kapcsolódó részesi magatartásokat sui generis deliktumként kriminalizáló Suicide Act sérti a 8. cikk által védeni kívánt magánélethez való jogot, amelyre hivatkozva be is nyújtotta kérelmét az Emberi Jogok Európai Bizottságához (mára megszűnt önálló intézményként létezni). A Bizottság szerint az öngyilkosságban való közreműködés nem tekinthető a magánéletbe történő beavatkozásnak. Az, hogy az öngyilkosságot megkísérelni kívánók magánélethez való joga közvetlenül érintett, nem jelenti azt, hogy a kérelmező magánélethez való joga is csorbulna. Épp ellenkezőleg, az öngyilkosságban való közreműködés kizárandó a magánélethez való jog fogalma köréből, tekintettel arra, hogy ez a cselekmény voltaképpen az élet védelmére vonatkozó közérdekbe ütközik.⁵⁰

Az EJEB – a Pretty-ügyre nézve – kiegészítette az előbbieket azzal, hogy az Egyesült Királyság az öngyilkosságban való közreműködés tilalmával az inkompetens személye-

45 FILÓ (2009)-1. 308-309.

46 FILÓ (2009)-2. 57.

47 FILÓ (2009)-1. 313–314.

48 Uo. 310.

49 Report of the Commission, R. v. the United Kingdom, D.R. 33, 270–275.

50 Buzás Péter: *Etikai normák érvényesülése az EJEB asszisztált öngyilkossággal kapcsolatos gyakorlatában*. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar – Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2014. 477.

ket is védelmezni kívánja az idegen akarat befolyásától. Továbbá a magánélethez való jog gyakorlásába történő beavatkozáshoz a Suicide Act törvényes alapot teremtett, amely az állami életvédelem és mások jogainak hatékony védelme érdekében volt elengedhetetlen.⁵¹

A Bíróság indoklásában a szükségesség és az arányosság kérdéskörére is kitért. A magánélet tiszteletben tartásához fűződő jogba történő beavatkozás ugyanis csak akkor tekinthető jogszerűnek, ha az a „törvényben meghatározott” célok eléréséhez, egy demokratikus társadalomban szükséges, az elérni szándékolt célhoz mérten arányos intézkedés. Az EJEB szerint az öngyilkosságban közreműködés kivétel nélkül történő büntetése az angol jogban nem hoz létre aránytalanságot, mivel az elvárható rugalmasság a hatóságok részéről maradéktalanul megvalósul.⁵²

Az EJEB elfogadta továbbá a brit kormány úgynevezett „csúszós lejtő argumentumra” való hivatkozását, miszerint az angol jogi tiltás hátterében olyan kiszolgáltatott egyének védelmének biztosítása áll, akik nem lennének képesek tájékozott döntéseket hozni.

Továbbá a visszaélés valódi veszélye sem elhanyagolandó szempont. A „csúszós lejtő” (slippery slope) érvelés lényege szerint egyébként, ha egy abszolút tiltó szabály alól kivételt tesznek, akkor azzal voltaképpen egy láncfolyamatot is megindítanak, mivel a társadalom tagjai nyomban a kör ismételt tágítását fogják követelni.⁵³

A Bíróság az Egyezmény 14. cikkét illetően sem talált jogsértést. Úgy vélte, hogy „objektív és észszerű indok” szólt amellett, hogy az öngyilkosságban közreműködés büntetőjog felelősségre vonása tekintetében ne tegyenek különbséget a más ember segítése nélkül is öngyilkosságra képes és nem képes egyének között. Erre kellő figyelmet kell fordítani, mert bármilyen büntethetőséget kizáró ok növelné a visszaélések számát.⁵⁴

Végezetül pedig, az ügy hosszas vizsgálatát követően sem derül ki egyértelműen, hogy Pretty férje milyen módon kívánta feleségét a halálba segíteni.⁵⁵ A Bíróság által hozott ítélet egyébként nem erga omnes, hanem inter partes hatályú.⁵⁶

51 FILÓ (2009)-2. 58.

52 Pretty Egyesült Királyság elleni ügye (Kúria)

53 Buzás (2014) 475–478.

54 Pretty Egyesült Királyság elleni ügye (Kúria)

55 K. Fassbender: *Lebenschutz am Lebensende und Europäische Menschenrechtskonvention*. Berlin, Jura, 2004/2. 119.

56 FILÓ (2009)-2. 59.

Következtetések és de lege ferenda javaslatok

Bár az öngyilkos magatartás büntetlen cselekmény, az ehhez társuló közreműködői magatartások nem maradhatnak szankcionálatlanul. A hatályos hazai Btk. is eleget tesz mind ezen elképzelésnek, büntetés alá vonva ezzel a közreműködői aktusokat.

A szabályozás azonban megannyi vitát generált – a fő problémaforrás a téma kapcsán a Kúria 3/2013. számú büntető jogegységi határozata. Ellentétes álláspontok jöttek létre a segítségnyújtás tekintetében, amely a Btk. 162. §-ának egyik elkövetési magatartása. A Kúria iránymutatása szerint ezzel az alakzattal is megvalósítható a Btk. 160. §-ának (5) bekezdése, amennyiben a passzív alany akaratnyilvánításra képtelen. Az ilyen személy ugyanis általában az öngyilkosságra irányuló akarat-elhatározásra sem képes. Így az élet önkező elvételének segítése rábírásként fogható fel, ami a 160. § (5) bekezdésének törvényi tényállásába már beleillik.

Egyes szerzők szerint ez önellentmondásos, hiszen az akaratnyilvánításra képtelenségnek csak a rábírás tekintetében van determináló jelentősége. Továbbá a Btk. 160. §-ának (5) bekezdése nem foglalja magába a segítségnyújtást mint elkövetési magatartást. A Kúria álláspontjából is kitűnt, hogy a passzív alany csak általában nem képes az akarat-elhatározásra, azaz vannak olyan helyzetek, amikor beszámítható.

A 160. § (5) bekezdésének stádiumtani megítélése is problematikus. A Kúria 3/2013. számú büntető jogegységi határozata adott tényállás vonatkozásában megállapíthatónak tartja a kísérletet. Egyes szerzők ugyanakkor úgy vélik: nem lehet szó kísérletről, ugyanis a rábírás mint elkövetési magatartás maradéktalanul megvalósul. Az öngyilkosság elkövetésének, vagyis a deliktum objektív büntethetőségi feltételének a hiánya az, amiért nem lehet az elkövetőt – a Btk. 160. §-ának (5) bekezdése alapján – felelősségre vonni. Utóbbi kísérlete akkor jönne létre, ha a rábírás eredménytelen lenne, így az öngyilkosságot meg sem kísérelnék, amely nem képezne bűncselekményt az objektív büntethetőségi feltétel megvalósulatlansága miatt. Ha az elkövető a 14. életévét be nem töltött vagy akaratnyilvánításra képtelen személyt öngyilkosságra rábír, amelynek elkövetése sikertelen, akkor nem a Btk. 160. § (5) bekezdésének kísérletét, hanem öngyilkosságban közreműködést kell megállapítani. Továbbá a Kúria 3/2013. számú büntető jogegységi határozata kizártnak tartja, hogy a Btk. 160. §-ának (5) bekezdését a Btk. 160. §-ának (2) bekezdésében felsoroltak súlyosabban minősítsék.

Egyes szerzők szerint a minősítő körülmények, azaz a súlyosabb büntetőjogi felelősséget megalapozó tényezők alkalmazása mindaddig lehetséges, amíg azt törvény nem tiltja. A 160. § (2) bekezdésének i) (14. életévét be nem töltött személy sérelmére történő ember-

ölés) és j) (védekezésre képtelen személy sérelmére történő emberölés) pontját minősítő körülményként a Btk. 160. §-ának (5) bekezdésére nézve nem lehet irányadónak tekinteni, mivel az a kétszeres értékelés tilalmába ütközne.

Az öngyilkosságban közreműködés sui generis részesi jellegét illetően is számos kritika fogalmazódott meg. A Btk. 162. §-a egy olyan magatartásra való rábírásban vagy segítségnyújtásban nyilvánul meg, amely önmagában nem deliktum. Bár a részesi cselekmények elkövetési magatartásai megegyeznek az öngyilkosságban közreműködésnél determináltaikkal, ennek ellenére azok büntetendő tettesi alapcselekményt feltételeznek. Ez a Btk. 162. §-ára nem mondható el, így ilyenkor egy új, önálló alaptényállás jön létre, melynek elkövetési magatartásai megegyeznek ugyan a részesség elkövetési formáival, de az azonosság csupán ennyi.

Problémaként tartható számon a részesség létezése vagy kizártsága is az öngyilkosságban közreműködés tényállása kapcsán. Egyes vélekedések szerint, aki a Btk. 162. §-ának elkövetőit az öngyilkosságban való közreműködésre felbújtja vagy ahhoz segítséget biztosít, egyben az élet önkezü elvételéhez is hozzájárul, így tettesként kell felelősségre vonni. Ezzel ellentétes nézetek alapján mindkét elkövetési magatartásnál lehetséges a felbujtás, illetve a bűnsegély. Ebből adódóan, aki másnak az öngyilkosságra való rábírására vesz rá valakit, az a Btk. 162. §-ának felbujtója lesz, mivel tevékenysége a tettesi alapcselekményhez fog kapcsolódni, s nem a passzív alanyhoz. A bűnsegédi magatartásokra is irányadóak egyébként ezek.

Végezetül, de lege ferenda javaslataim:

Az öngyilkos magatartás büntetendővé nyilvánítása szóba sem jöhet a kodifikáció során. A közreműködői tevékenységeknél a szankcionálás ugyanakkor elengedhetetlen. Egyetértek azzal is, hogy a közreműködői magatartások bizonyos esetekben emberölésnek minősüljenek, ugyanakkor a Btk. 160. §-ának (5) bekezdése meglátásom szerint törvényalkotási hiba. A szerkesztés helytelensége gerjesztette azt a jogértelmezési hibát, mely adott szakaszra nézve kizártnak tartja az emberölés minősített eseteinek alkalmazását. A helyes az lenne, ha a 160. § (5) bekezdése a 160. § (2) bekezdésének helyébe lépne, a következő törvényszöveggel: „Emberölést követ el az is, aki 14. életévét be nem töltött vagy akaratnyilvánításra képtelen személyt öngyilkosságra rábír, ha az öngyilkosságot elkövetik”. Ez képezné az emberölés második alapesetét, s így az emberölés minősített eseteinek az alkalmazhatósága is vitathatatlanul bizonyulna, két esetkört kivéve. Ugyanis a 14. életévét be nem töltött [i) pont], valamint a védekezésre képtelen személy [j) pont] sérelmére történő

emberölést nem lehetne súlyosító körülményként figyelembe venni, mivel az a kétszeres értékelés tilalmába ütköző lenne. A minősített eseteket egyébként a 160. § (3) bekezdésében kellene megfogalmazni, változatlan tartalommal. Továbbá nemcsak az öngyilkosságban közreműködés büntetendőségével, hanem annak minősített esetének megalkotásával is egyetértek.

KISS ANNA¹

A KISKORÚ ÁLDOZATOK KÍMÉLETE AZ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSBAN

Előszó

A kiskorú áldozatok nemcsak sértettként, hanem sokszor tanúként és egyéb érdekeltként is részt vesznek az ellenük elkövetett bűncselekmények miatt indult büntetőeljáráásban, ahol többszörös viktimizációjuk figyelhető meg. A jogalkotó ezt felismerve, megteremtette a *sérülékeny csoport*, illetve ahogy a 2017. évi XC. törvény (továbbiakban: Be.) nevezi, a *különleges bánásmódot igénylő személyek* kategóriáját, ahova a kiskorú áldozatokat éppen az életkori sajátosságaik alapján sorolja be, nem értékelve ebből a szempontból az ellenük elkövetett bűncselekmény jellegét. Ugyanakkor az utóbb említett kategória, a bűncselekmény jellege is megalapozhatja a különleges bánásmódot: a nemi bűncselekmények áldozatai, függetlenül attól, hogy milyen életkorúak, a különleges bánásmódot igénylők csoportjába tartoznak.

A különleges bánásmód megteremtése mögött olyan jogalkotói ígéret áll, mely plusz kíméletet és védelmet jelent: a jogalkotó a kezét nyújtja a csoporthoz tartozóknak, hogy átsegítse őket a jogalkalmazás mindennapjain.

A különleges bánásmód szabályainak kidolgozása egyrészt összefügg a 2012. évi 29. számú EU irányelvvel,² mely a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályokat tartalmazza (továbbiakban: irányelv), másrészt pedig a korábbi paradigmával, a gyermekbarát igazságszolgáltatás megteremtésével. Ez utóbbi évek óta ismert Magyarországon.³

¹ Dr. Kiss Anna PhD, tudományos főmunkatárs, Országos Kriminológiai Intézet; megbízott oktató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar

² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX:32012L0029>

³ L. GYURKÓ Szilvia: *Gyermekbarát igazságszolgáltatás*. In Vóko Gy. (szerk): Kriminológiai Tanulmányok 49., OKRI, Budapest, 2019. 107–117.; VÁRI Vince: *A gyermekbarát igazságszolgáltatás büntetőjogi és rendőrségi vonatkozásai*. Magyar Rendészet, 2013. 3–4. szám

Fogalmi elhatárolások

Gyermekek, kiskorúak, fiatalok

Az ENSZ közgyűlése által 1989-ben elfogadott *Gyermekek Jogairól Szóló Egyezmény*⁴ (továbbiakban: gyermekjogi egyezmény) 1990-ben lépett hatályba. Magyarországon az 1991. évi LXIV. törvény hirdette ki. A gyermekjogi egyezmény alapján gyermek az a személy, aki a 18. életévét nem töltötte be. A magyar polgári jog a 18. életévét be nem töltött személyt kiskorúnak nevezi, a büntetőjog pedig fiatalnak abban az esetben, ha a terhelt-ről van szó. A gyermekkorú elnevezést a 12., illetve a 14. életévét be nem töltött büntetőjogi tényállást megvalósított személyeknél („elkövetők”-nél) alkalmazza, a büntetőeljárásban szereplő más személyek (sértett, tanú, egyéb érdekelt) esetében pedig – a polgári joghoz hasonlóan – a kiskorú elnevezéssel él. A „gyermek” elnevezés tehát jóval szűkebb körben fordul elő a magyar jogszabályokban, mint a gyermekjogi egyezményben.

Gyermekek és/vagy gyermekközpontú igazságszolgáltatás

Mindkét fogalom közismert. Az ENSZ-dokumentumokban a gyermekközpontú (*child center centered justice*) kifejezés az elfogadott, míg az Európa Tanács által jegyzett anyagok a gyermekbarát (*child friendly justice*) szót használják. Időrendben az utóbbi szerepel legelőször a lanzarote-i konferencián, 2007-ben, de „átfogó jelleggel a 2010-es irányelv foglalja össze”⁵.

A gyermekbarát igazságszolgáltatás akkor valósul meg, ha nemcsak jogszabályok biztosítják a minden gyermeket megillető emberi/gyermeki jogokat, hanem azokat az eljárás folyamán tiszteletben is tartják. A jogok legmagasabb színvonalon történő hatékony érvényesülését garanciák biztosítják. Az egyes esetekben az általános szabályokon túl figyelembe veszik a gyermek fejlettségét, érettségi fokát és a konkrét ügy körülményeit.

Gyurkó szerint a gyermekbarát igazságszolgáltatás elemei többértékűek, az alapvető és az általános jellemzőkön túl léteznek olyanok, amelyek már az eljárás előtt életbe lépnek, de vannak elvek, melyek kifejezetten az eljárást jellemzik, továbbá megkülönböztethetjük az eljárás utániakat is.⁶

4 Convention on the Rights of the Child (CRC)

5 GYURKÓ (2019) 111.

6 L. részletesen uo. 111–113..

A különleges bánásmód fogalma

Legtöbbször egyfajta sérülékeny csoporthoz tartozásról van itt szó, de a „*sérülékeny csoport*” mint név nem jelenik meg a Be.-ben, hanem a jogalkotó úgy szabályozza az ide vonatkozó normákat, hogy külön fejezetet szentel ezeknek. Teszi ezt azért, hogy az egyéni-esítés tényleges érvényesülése biztosítottá váljon. Főszabály szerint a sértettek és a tanúk tartozhatnak ebbe a csoportba, ha megfelelnek azoknak a feltételeknek, amelyeket a törvény megkövetel. A sértettek és a tanúk mellett más személyek is különleges bánásmódban részesülhetnek (pl. egy kerekesszékkal közlekedő védő), amennyiben a jogalkalmazó úgy dönt.⁷

A kiskorú áldozatok szempontjából Magyarországon a törvény erejénél fogva különleges bánásmódot igényelhet az, aki a tizennyolcadik életévét még nem töltötte be, és sértettként, tanúként vesz részt a büntetőeljárásban. A „törvény erejénél fogva” kitétel egyben azt is jelenti, hogy a jogalkalmazónak, vagyis a nyomozónak, az ügyésznek és a bírónak nem kell külön döntést hoznia annak érdekében, hogy a sérülékeny csoporthoz tartozó kiskorú személy különleges bánásmódban részesülhessen. Az ide tartozó jogok a törvényalkotó akarata folytán közvetlenül megilletik őt.

Nemcsak a sértett és a tanú tartozhat a sérülékeny csoporthoz, hanem a terhelt is, abban az esetben, ha a tizennyolcadik életévét még nem töltötte be. A vele szemben indított büntetőeljárásban is vannak olyan többletintézkedések, amelyek túlmutatnak az általános garanciákon. A jogalkotó ezekben az esetekben biztosítani akarja, hogy az eljárásban a gyermeket megillető, a nemzetközi dokumentumokban is biztosított jogok hatékonyan érvényesüljenek. A Be. külön nevesíti, miszerint a tizennyolcadik életévét be nem töltött terhelt vallomása műszeres vallomásellenőrzéssel nem vizsgálható. Ez kötelező szabály, ettől eltérni nem lehet. Más jogok esetében a jogalkalmazó mérlegelhet, hogy alkalmazza-e a törvény rendelkezését. Ilyen eset, amikor a tizennyolcadik életévét be nem töltött terhelttel szemben indított büntetőeljárásban az eljárási cselekményen kép- és hangfelvétel készíteni, továbbá ide tartozik az igazságügyi pszichológus szakértő jelenlétének megengedése is. Amennyiben – meghatározott bűncselekmények esetében, mint például az emberölés, a rablás és a törvény által felsorolt más súlyos tényállások – a terhelt a tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennegyediket nem, és vele szemben büntetőeljárás indul, szembesítése csak a hozzájárulásával rendelhető el.

⁷ Kiss Anna: *Sérülékeny csoportok az új büntetőeljárásban* – VI. Jogászvilág, 2018. január.
<https://jogaszvilag.hu/szakma/serulekeny-csoportok-az-uj-buntetoeljarasban-vi/>

Intézkedések a tizennyolcadik életévét be nem töltött sértett esetében

Amikor a sértett a tizennyolcadik életévét nem töltötte be, a törvény értelmében az eljárási cselekményt az erre szolgáló vagy arra alkalmassá tett helyiségben kell elvégezni, kivéve, ha az eljárási cselekmény ott nem hajtható végre, vagy a sértett jogai gyakorlásának, kötelezettségei teljesítésének elősegítése és kímélete, továbbá védelme más módon is biztosítható. A kiskorú sértett esetében a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság az eljárási cselekményről kép- és hangfelvételt is készít. Az olyan helyszínen pedig, ahol a kiskorú sértett részvételét igénylő eljárási cselekmény folyik, a terhelt és a védő személyesen nem lehet jelen. Telekommunikációs eszköz alkalmazásával biztosítják a kiskorú érdekében és védelmében, hogy az eljárási cselekményen kizárólag az eljáró bírót, ügyészt vagy nyomozó hatóság tagját lássa. A vádemelés után pedig lehetőség van arra is, hogy a bíróság a sértett részvételét igénylő eljárási cselekményt kiküldött bíró vagy megkeresett bíróság útján végezze el. Azoknak a személyeknek, akik az eljárási cselekményen a kiskorú sértettel együtt részt vesznek, kérdésfeltevési joguk annyiban korlátozott, hogy közvetlen kérdést nem tehetnek fel a sértettnek, csak erre vonatkozó indítvánnyal élhetnek. Abban az esetben pedig, amikor a kiskorú sértett részvétele a tárgyaláson kötelező, a bíróságnak a nyilvánosságot ki kell zárnia a tárgyalásnak erről a részéről. Nem zárt tárgyalásról van ekkor szó, mert nem a tárgyalás egészéről zárják ki a nyilvánosságot, hanem csak arról a részéről, ahol a kiskorúnak jelen kell lennie.

Többletjogok a tizennegyedik életévét be nem töltött sértett esetében

Az a kiskorú, aki a tizennegyedik életévét még nem töltötte be, a fentieken túlmenően pluszjogokat kap a törvénytől. Ebben az esetben a bíróság a sértett védelme érdekében hivatalból vagy indítványra mellőzheti a sértett tanúként történő kihallgatását, de csak akkor, ha a kihallgatás a nyomozás folyamán már megtörtént, továbbá akkor is, ha arról kép- és hangfelvétel is készült. A sértettnek a nyomozás során tett tanúvallomása később viszont bizonyítási eszközként felhasználható.

A kiskorú sértettre vonatkozó régi szabályozás

A sértettként vagy tanúként fellépő kiskorú nemcsak napjainkban kap különleges védelmet a büntetőeljárásban, hanem a most hatályban lévő Be. előtti büntetőeljárási kódexben, az 1998. XIX. tv.-ben (továbbiakban: régi Be.) már 2015-től szerepeltek azok a plusz jogok, amelyek a mostani jogszabályt is jellemzik. Ennek hátterében az áll, hogy 2015-től minden tagállamnak figyelembe kellett vennie és be kellett iktatnia a hazai kódexébe azokat a kötelező, európai uniós szintű előírásokat, amelyeket a sértettre vonatkozó irányelv előír. Így a Be. 2018. évi hatályba lépése előtt a magyar jogalkotó is kénytelen volt az uniós normának megfelelően módosítani a korábban érvényben lévő régi Be.-t. Annnyiban alkotott csak újat a magyar parlament, hogy a korábbi szétszórt elhelyezéssel szemben külön fejezetet szentelt a hatályos törvényben a különleges bánásmódra vonatkozó szabályoknak. Ezek a plusz jogok tehát évek óta léteznek, csak a jogszabályi helyük változott.⁸

Milyen jogokról van itt szó?

A kiskorú sértett képviselőjét a törvényes képviselője látja el. A sérelmére elkövetett és a törvényben meghatározott bűncselekmények esetén a büntetőeljárást soron kívül kell lefolytatni. Leginkább akkor van ez a soron kívülség, ha az élet, testi épség, egészség, a nemi élet szabadsága, a nemi erkölcs és a gyermekek érdekét sértő, illetve a család elleni bűncselekmény miatt indul a büntetőeljárás, vagy más, személy elleni erőszakos bűncselekmény miatt, ha a kiskorú sértett érdeke – így különösen akkor, ha a sértett testi, értelmi vagy erkölcsi fejlődését a bűncselekmény jelentősen veszélyeztette, illetve, ha a terhelt az eljárás lefolytatásakor is ellátja a sértett nevelését, felügyeletét vagy gondozását, vagy egyébként is a sértett környezetében él. Ha a kiskorú sértettet a hatóság vagy a bíróság idézi, illetve értesíti, a kiskorú korára, érettségére figyelemmel, számára érthető módon tájékoztatást kell adni az idézés, illetve értesítés tartalmáról. Az idézéséről gondozóját azzal a felhívással kell értesíteni, hogy a megjelenéséről gondoskodik. (Ha a kiskorú a tizennegyedik életévét nem töltötte be, a gondozója útján kell idézni, illetve értesíteni.) Ha a kiskorú nem jelenik meg, és gondozója nem igazolja, hogy a kiskorú meg nem jelenésében vétlen, a gondozó rendbírósággal sújtható, és a meg nem jelenéssel okozott költség megtérítésére határozattal kötelezhető. A kiskorú idézését és értesítését a törvényes képviselőjével is közölni kell.

⁸ Lásd részletesebben: KISS Anna: *A különleges bánásmódot igénylő személyek jogai az új büntetőeljárási törvényben*. In Vókó Gy. (szerk): *Kriminológiai Tanulmányok* 55., OKRI, Budapest, 2018., 103–119.

A nyomozási bíró előtti eljárásban az ügyész, a gyanúsított, a védő, a tanú érdekében eljáró ügyvéd, valamint a kiskorú tanú gondozója és törvényes képviselője a tanúnak vagy kivételes esetben a gyanúsítottnak a zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatását is indítványozhatja. A bíróság hivatalból, vagy az ügyész, a vádlott, a védő, a sértett, illetőleg a tanú indítványára a nyilvánosságot az egész tárgyalásról vagy annak egy részéről indokolt határozattal az eljárásban részt vevő kiskorú védelme érdekében kizárhatja. A bíróság előtti eljárásban a tanács elnöke az ügyész, a vádlott, a védő, a tanú, a tanú érdekében eljáró ügyvéd, a kiskorú tanú gondozója vagy törvényes képviselője indítványára, valamint hivatalból a tanúnak, vagy kivételes esetben a vádlottnak zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatását rendelheti el. A zártcélú távközlő hálózat útján kihallgatandó tanút a bíróságon elkülönített helyiségben kell elhelyezni.⁹

Az elkülönített helyiségben kizárólag a tanú érdekében eljáró ügyvéd, kiskorú tanú esetében a törvényes képviselője vagy gondozója, illetőleg szükség esetén a szakértő, a tolmács és a zártcélú távközlő hálózat működését biztosító személyzet lehet jelen.

Az új és a régi szabályozás összehasonlítása

Összehasonlítva a régi Be.-t a hatályos Be.-vel, két pontban tér csak el a két kódex egymástól. Az egyik eltérés szerint, amennyiben a sérülékeny csoporthoz tartozó sértett vagy tanú kihallgatása telekommunikációs eszköz segítségével történik, az új kódex alapján az eljáró jogalkalmazó elrendelheti, hogy a tanú az eltérő helyen jelen lévő terheltet ne láthassa, illetve hallhassa. A másik eltérés pedig: ma már azt is elrendelheti a jogalkalmazó, hogy a tanú személyazonosságának megállapítására alkalmas egyedi tulajdonságait technikai eszközökkel eltorzítsák.

Összegezés

Rövid tanulmányomban arra szerettem volna rámutatni, hogy a kiskorú áldozatokra vonatkozó plusz jogok nem az új Be. sajátosságai, azok egy része a gyermekbarát igazságszolgáltatás megteremtésére vezethető vissza, más része pedig az EU irányelvre.

⁹ LENCSE Balázs: *A büntetőeljárási törvény egyes sértettekre vonatkozó rendelkezéseinek módosítása az Európai Unió áldozatvédelmi irányelvének tükrében*. Büntetőjogi Szemle, 2016/1–2. sz., 50–60.

Utóbbit tekintve, még a régi Be. idején, az alábbi plusz jogosítványokkal ruházta fel a jogalkotó a kiskorú sértettet/tanút:

- képviselétét a törvényes képviselője látja el;
- sérelmére elkövetett meghatározott bűncselekmények esetén a büntetőeljárást soron kívül kell lefolytatni. (Élet, testi épség, egészség, nemi élet szabadsága, nemi erkölcs, a gyermekek érdekét sértő és a család elleni bűncselekmény miatt, vagy más, személy elleni erőszakos bűncselekmény miatt, ha a kiskorú sértett érdeke – így különösen akkor, ha a sértett testi, értelmi vagy erkölcsi fejlődését a bűncselekmény jelentősen veszélyeztette –, illetve, ha a terhelt az eljárás lefolytatásakor is ellátja a sértett nevelését, felügyeletét vagy gondozását, vagy egyébként is a sértett környezetében él.);
- idézésében, illetve értesítésében egyidejűleg a kiskorú korára, érettségére figyelemmel, számára érthető módon tájékoztatást kell adni az idézés, illetve értesítés tartalmáról;
- idézéséről gondozóját azzal a felhívással kell értesíteni, hogy a megjelenéséről gondoskodják (ha a kiskorú a tizennegyedik életévét nem töltötte be, a gondozója útján kell idézni, illetve értesíteni); ha kiskorú nem jelenik meg, és gondozója nem igazolja, hogy a kiskorú meg nem jelenésében vétlen, a gondozó rendbírsággal sújtható, és a meg nem jelenéssel okozott költség megtérítésére határozattal kötelezhető;
- idézését és értesítését a törvényes képviselőjével is közölni kell;
- a nyomozási bíró előtti eljárásban az ügyész, a gyanúsított, a védő, a tanú érdekében eljáró ügyvéd, valamint a kiskorú tanú gondozója és törvényes képviselője a tanúnak vagy kivételes esetben a gyanúsítottnak a zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatását is indítványozhatja;
- a bíróság hivatalból vagy az ügyész, a vádlott, a védő, a sértett, illetve a tanú indítványára a nyilvánosságot az egész tárgyalásról vagy annak egy részéről indokolt határozattal az eljárásban részt vevő kiskorú védelme érdekében kizárhatja;
- a tanács elnöke az ügyész, a vádlott, a védő, a tanú, a tanú érdekében eljáró ügyvéd, a kiskorú tanú gondozója vagy törvényes képviselője indítványára, valamint hivatalból a tanúnak, vagy kivételes esetben a vádlottnak zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatását rendelheti el;
- a zártcélú távközlő hálózat útján kihallgatandó tanút a bíróságon elkülönített helyiségben kell elhelyezni. (Az elkülönített helyiségben kizárólag a tanú érdekében eljáró ügyvéd, kiskorú tanú esetében a törvényes képviselője vagy gondozója, illetve szükség esetén a szakértő, a tolmács és a zártcélú távközlő hálózat működését biztosító személyzet lehet jelen.)

A hatályos Be. ismeretében látható tehát, hogy alig történt változás. Az egyik ilyen, mely nem csak a kiskorú sértettet/tanút érinti, de vele kapcsolatos is lehet: ha a csoporthoz tartozó tanú kihallgatása telekommunikációs eszköz segítségével történik, a hatályos, vagyis az új Be. alapján az eljáró jogalkalmazó elrendelheti, hogy a tanú az eltérő helyen jelen lévő terheltet ne láthassa, illetve hallhassa; a jogalkalmazó elrendelheti továbbá, hogy a tanú személyazonosságának megállapítására alkalmas egyedi tulajdonságait technikai eszközökkel eltorzítsák. Változást jelent az is, hogy a védő és a terhelt személyesen nem vehet részt a tizennegyedik életévét be nem töltött személy részvételét igénylő eljárási cselekmény helyszínén. Ha a tizennegyedik életévét be nem töltött tanú kihallgatását a terhelt vagy a védő indítványozta, a tanú részvételét igénylő eljárási cselekményen a bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság biztosíthatja az indítványt előterjesztő terhelt és védője személyes jelenlétét.

A régi Be.-ben a törvény általánosságban megengedte, hogy a védő jelen lehessen az általa indítványozott tanú kihallgatásán, és a korlátozás a tizennégy éven aluli tanú tekintetében a nyomozási bíró előtti kihallgatásra vonatkozott. Mivel az eljárás menetében 2018-tól lényeges változás történt, amikor is a Be. általánosságban szakított a nyomozási bíró előtti bizonyítási eljárással,¹⁰ nehéz a két szabályozást egybevetni.¹¹

Utószó

A gyermekbarát/gyermekek-központú igazságszolgáltatás, valamint a különleges bánásmódhoz tartozó jogosítványok nemcsak a kiskorú sértett/tanú, egyéb érdekelt személyéhez kapcsolódó plusz garanciákat jelentik, hanem ide sorolhatóak a fiatalkorú terheltre vonatkozó külön szabályok is. Az Európai Unió és az Európa Tanács dokumentumaiban megjelenő elvárásoknak megfelelően, ezeknek a szabályoknak a büntetőeljárásban is érvényesülniük kell. Így az egyes, 18 éven aluli résztvevők, úgymint a terhelt, sértett, tanú, egyéb érdekelt – a garanciák tekintetében – közelednek egymáshoz, függetlenül attól, hogy milyen minőségben kapnak fellépési jogot a büntetőeljárásban. Az elsődleges cél ezekben az esetekben, hogy a nemzetközi normák szerint gyermeknek minősülő személyeknek többletjogosítványokat adjanak. Ezáltal viszont az igazságszolgáltatásban a fiatalkorú terhelt pozíciójának

10 LENCSE Balázs: *Specifikus védelmi szükséglet, avagy különleges bánásmód az uniós normáktól az új büntetőeljárási kódexig*. Büntetőjogi Szemle, Budapest, 2018/2. 72.

11 Részletesebben lásd Kiss Anna: *A sértett szerepe a büntetőeljárásban*. OKRI, Budapest, 2018.

nagyobb hasonlóságot kellene mutatnia a kiskorú sértett, tanú, egyéb érdekelt helyzetével. Ez következik ugyanis a nemzetközi dokumentumokból, de minden jog annyit ér, amennyi abból megvalósul.

BESZÁMOLÓ A VII. IRI TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KONFERENCIÁRÓL

STÚROVO, 2019. JÚNIUS 19–20.

2019 nyarán, Szlovákiában tartották meg a VII. IRI Társadalomtudományi konferenciát (továbbiakban: IRI), az *International Research Institute* szervezésében. Az IRI összejövetelek előadásai a jogi témák mellett kiterjednek a szociológiai, a politológiai, a (társadalom) filozófiai, a közgazdaságtani, a szociálpolitikai, a néprajzi stb., és nem utolsósorban a nemzetközi kutatásokra is. Idén is több témakört érintettek az előadások, így a szekciók is ezt a sokszínűséget tükrözték.

Az első nap délelőttjén a jogi mellett került sor a néprajzi, társadalomtörténeti szekcióra, a délután folyamán pedig a társadalmi felelősségvállalás témakörén belül hangzottak el előadások. Ekkor tartották a digitalizáció világát megjelenítő prezentációkat is.

A konferencia első napján hangzott el Kiss Anna OKRI tudományos főmunkatárs előadása, mely a kiskorú áldozatok kíméletéről szólt, ezen belül a gyermekbarát igazságszolgáltatásról és a kiskorú sértettet/tanút illető különleges bánásmódhoz tartozó jogszabályokról.¹ A prezentáció arra hívta fel a hallgatóság figyelmét, hogy nem elég, ha a sérülékeny csoporthoz tartozó személyek jogait törvényben szabályozzák, mert itt is igaz a tétel, miszerint minden jog annyit ér, amennyi megvalósul belőle.

A konferencia második napjának szekciói a következők voltak: Kompetenciák, Munkaerőpiac, Jogok, Szolidaritás és jólét, Társadalomfilozófia, Biztonságtudomány.

Farkas Krisztina OKRI-ba kirendelt ügyész a Biztonságtudomány szekcióban tartott előadást a korrupció témakörével kapcsolatban, ezen belül is az integritás tesztről beszélt. Prezentációjának címe: *Az integritás teszt mint a korrupció elleni harc rendészeti eszköze*. Mivel a korrupció elleni harc folyamatosan jelen van a tagállamokban, így hazánkban is, eszközei egyre inkább bővülnek. Ezen eszközrendszer részét képezi az ún. *integritás teszt*, melynek különböző nevei ismertek: *integrity testing*, vagy ahogyan az Egyesült Királyságban nevezik, *intelligence-led integrity test*. A teszt alkalmazása mögött Magyarországon egy sajátos rendészeti eljárás áll, az ún. *megbízhatósági vizsgálat*, melyről korábban, a Belügyi Szemlében Bejczy Alexa ügyész írt 2012-ben elemző tanulmányt.²

1 A konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata a Tanulmányok rovatban olvasható.

2 BEJ CZY Alexa: *Célpontban a megbízhatósági vizsgálat*. Belügyi Szemle, 2012. 6. szám, 24–65.

Nánási Gábor ügyész is felhívta a figyelmet a megbízhatósági vizsgálat kapcsán néhány olyan problémára, mely a mindennapok gyakorlatában fordul elő.³ A legfontosabb kérdések, hogy ki, mikor, mit, hogyan tehet. Ezek nélkül ezt a jogintézményt szakszerűen és jogszerűen alkalmazni nem lehet.

Itt kell megemlítenünk azt a kutatást, mely tavaly az OKRI-ban folyt, és szintén a korrupció témakörére terjedt ki. Az OKRI kutatócsapatában *Farkas Krisztina* mellett találjuk *Kerezsi Klárát* és *Kó Józsefet*. Kutatásuk címe: *A korrupciós bűncselekmények minősítésének problémái a Legfőbb Ügyészség erre vonatkozó iránymutatásai tükrében, valamint e bűncselekmények látenciája, felderítésének, bizonyításának nehézségei*.

Ahogy az OKRI honlapján is olvasható,⁴ a korrupciónak nincs egységes és átfogó definíciója. A szakirodalom általában két szempontból közelíti a korrupció problémakörét:

- van, aki a viselkedésformákat vizsgálja, és ezen belül próbálja meg elkülöníteni azokat a magatartásokat, amelyek korrump viselkedésnek tekinthetők; és
- vannak, akik olyan fogalmak kidolgozásában gondolkodnak, amelyek alapján el lehet különíteni egymástól a korrump és a nem korrump cselekvőseket.

Nincs általánosan elfogadott jogi definíciója tehát a korrupciónak, és mivel ezt a jelenséget különféle szempontok szerint lehet definiálni, létezik morális, etikai, politikai, gazdasági, és kriminológiai megközelítése is.

A 2017-ben indult empirikus kutatás a 2016. évben jogerősen befejezett (bíróági ítélettel vagy megszüntető határozattal lezárt) büntetőügyeket tartalmazta. A mintaválasztás szempontjai lehetővé tették, hogy a régi és az új Btk.-ban megfogalmazott korrupciós cselekmények egyaránt bekerüljenek a vizsgálati mintába. A dokumentumelemzési módszerrel lefolytatott kutatás során a minősítések változása jellemzőinek, okainak feltárására, illetve a Legfőbb Ügyészség iránymutatásai érvényesülésének vizsgálatára került sor. A vizsgált minta 205 korrupciós bűncselekmény elkövetésének gyanúja miatt indult büntetőügy aktáit tartalmazta. Eredetileg nem tervezték a kutatók, hogy e kutatás keretében külön mérjék a rendészeti korrupció alakulását. A vizsgálati mintában szereplő korrupciós ügyek egynegyedében (26,3%) azonban rendészeti dolgozó szerepelt az elkövetők között. Ez azt is jelenti, hogy a titkos nyomozati eszközök alkalmazásának szükségessége jól érzékelhető az ilyen ügyek napvilágra segítésében: rendőrségi szerv eljárása folytán indult meg az ügyek kb. 25%-a.⁵

3 NÁNÁSI Gábor: *Gondolatok a megbízhatósági vizsgálatról és a fedett nyomozóról*. <http://www.arsboni.hu/nanasicikk.html>

4 www.okri.hu

5 <https://www.okri.hu/index.php/kutatas/kutatasok>

A lefolytatott kutatás alapján az alábbi problémákkal szembesültek a kutatók:

- a korrupciós cselekmények minősítése gyakran változik az eljárás során;
- gyakran kerül sor megszüntetésre a hiányos és pontatlan feljelentések miatt;
- korrupciós ügyekben a bizonyítás elsősorban a tanúvallomásokra alapozódik;
- a nyomozó hatóságok felderítés során végzett munkája nagyon változó;
- a legtöbb ügy több gyanúsítottat is érint;
- a titkos adatgyűjtések felhasználására a nyílt eljárásban nincs egységes gyakorlat;
- az ügyek egy része jelentősen elhúzódik, több év is eltelik a jogerős befejezésig;
- az elkövetők szociokulturális háttere gyakran nehezíti az eljárást.⁶

A Legfőbb Ügyészség által kezdeményezett vizsgálat – elsősorban a Legfőbb Ügyészség erre vonatkozó iránymutatásai alapján – feltárta a gyakorlatban felmerülő minősítési problémákat. A vizsgált mintában az eljárások 19%-ában került sor a minősítés módosítására. Ezek a módosítások legnagyobb részt a korrupciós bűncselekmények egyik sajátosságából, nevezetesen az eljárások hosszú időtartamából fakadtak, ugyanis a 2012. évi C. törvény hatálybalépésével számos ügyben kellett a bűncselekmény minősítését módosítani az elbíráláskori hatályban lévő Btk. enyhébb szabályaira tekintettel. Az érdemi módosításokra jellemzően egy bűncselekményen belül a különböző bekezdések, pontok vagy fordulatok között került sor, továbbá a rendbeliség kérdéskörét érintették. Több esetben került sor az önálló intézkedésre jogosultság értelmezésére, és a cselekmény annak megfelelően történő minősítésének változására. A Legfőbb Ügyészség által adott iránymutatások közül öt vonatkozik a korrupciós bűncselekmények minősítésére, ezek a vizsgált mintában kevés esetben fordultak elő. Ezek közül kettő emelendő ki: az orvosi hálapénz és a nem létező ügyben, nem létező hivatalos személyre hivatkozással jogtalan előnyt kérő személy magatartásának megítélése. A kutatás eredményei azt mutatják, hogy a vizsgált mintában a minősítési kérdések bár folyamatosan jelen vannak, az ügyek kis részében jelentenek meghatározó problémát.⁷

6 uo.

7 uo.

FARKAS ÁKOS¹ – JACSÓ JUDIT² – UDVARHELYI BENCE³

CRIMINAL LAW PROTECTION OF THE FINANCIAL INTERESTS OF THE EU RESULTS AND CONCLUSIONS OF THE HERCULE III PROJECT OF THE UNIVERSITY OF MISKOLC FACULTY OF LAW⁴

1. Introduction – aim of the HERCULE project (HUUNIMISKOLCPFI)

The “*Criminal law protection of the financial interests of the EU – Focusing on money laundering, tax fraud, corruption and on criminal compliance in the national legal systems with reference to cybercrime*” project⁵ was funded by the European Anti-Fraud Office’s (OLAF) HERCULE III programme (2014–2020) “*Legal Training and Studies 2017*”, named after Hercule Poirot. The project started in January 2018 with the University of Miskolc as main coordinator and academics and practitioners from six countries (Austria, Germany, Greece, Hungary, Italy and Romania).

The general objective of the project was the protection of the financial interests of the European Union and preventing and combating fraud, corruption and other illicit activities affecting the financial interests of the Union. The action aimed at focusing on new practical challenges related to the topic (e. g. cybercrime). In connection with this general objective, the specific objectives of the project were the following:

1 Prof. Dr. Farkas Ákos CSc, university professor, University of Miskolc, Faculty of Law, Institute of Criminal Sciences

2 Dr. habil. Jacsó Judit PhD, associate professor, University of Miskolc, Faculty of Law, Institute of Criminal Sciences

3 Dr. Udvarhelyi Bence PhD, assistant professor, University of Miskolc, Faculty of Law, Institute of European and International Law

4 This publication was funded by the European Union’s HERCULE III programme. The content of this publication represents the views of the authors only and is his/her sole responsibility. The European Commission does not accept any responsibility for use that may be made of the information it contains.

5 More information about the activities and results of the project and the lectures and articles of the international conferences and workshops can be found at the website of the project: <https://hercule.uni-miskolc.hu/EN>

- the raise of the awareness of the branches of legal professions that are involved in the protection of the financial interests of the European Union through organizing international conferences, workshops and trainings,
- improvement of cooperation between practitioners and academics,
- comparative analysis of the legal regulation and practice of the Member States involved,
- exchange of information and best practices,
- use of the results in the legal education,
- examination of the relationship between EPPO and non-EPPO countries and fostering the sensitiveness in connection with this question.

2. Participants of the project

The project was coordinated by the University of Miskolc, Faculty of Law. The Hungarian project team included Prof. Dr. Ákos Farkas (university professor, project manager), Dr. habil. Judit Jacsó (associate professor, project coordinator), Dr. Bence Udvarhelyi (assistant professor, project coordinator), Dr. Erika Váradi-Csema (associate professor, project member) and dr. László Dornfeld (PhD student, project member).

In the project, the University of Miskolc had the following cooperation partners: National Office for the Judiciary, Office of the Prosecutor General of Hungary, National Tax and Customs Administration of B-A-Z County, Hungarian Financial Intelligence Unit of the National Tax and Customs Administration and LeitnerLeitner Budapest. Experts from five other Member States also participated in the project, including Prof. Dr. Gerhard Dannecker (University of Heidelberg), Prof. Dr. Robert Kert (Vienna University of Economics and Business), Prof. Dr. Richard Soyer (University Linz), Prof. Dr. Maria Kaiafa-Gbandi (University of Thessaloniki), Prof. Dr. Mirisan Valentin (University of Oradea) and Dr. Vincenzo Carbone (University of the International Studies of Rome). Judges, public prosecutors and other academic and practical experts from the six Member States also participated in the implementation of the project.

3. The main events organised within the framework of the project

The *opening conference* of the project with the title “*The Criminal Law Protection of the Financial Interests of the European Union Manifestations with Special Issues*” was organized in the University of Miskolc on the 23-24th March 2018. The aim of the conference was

the practice-oriented discussion of the main questions and various special forms of the criminal law protection of the financial interests of the European Union through the presentation of the good practices of the Member States. The conference was focused on the criminal offences which fell in the narrower sense of the notion of EU fraud as well as on horizontal challenges like cybercrime and compliance, which were analyzed in the context of the protection of the Union's financial interests. The actuality of the conference was the adoption the new directive 2017/1371 on the fight against fraud to the Union's financial interests by means of criminal law adopted by the European Parliament and the Council in 2017.⁶ The so-called PIF Directive, which has to be implemented into national legal systems of the Member States by the 6th July 2019, has introduced several innovations compared to the previous regulations. Therefore, one of the main objectives of the opening conference was the examination of the regulation of the directive in the light of the regulations of the Member States.

Among the lecturers of the conference was Prof. Dr. Péter Polt (Prosecutor General of Hungary), Dr. Gábor Miklós Molnár (president of chamber of the Curia), Dr. Gábor Simonka (director of the Hungarian Financial Intelligence Unit) and Prof. Dr. Ákos Farkas (dean of the University of Miskolc, Faculty of Law). The participating cooperation partners were Prof. Dr. Gerhard Dannecker (University of Heidelberg), Prof. Dr. Richard Soyer (University Linz), Prof. Dr. Maria Kaiafa-Gbandi (University of Thessaloniki), Prof. Dr. Mirisan Valentin (University of Oradea) and Dr. Vincenzo Carbone (University of the International Studies of Rome).

Following the opening conference *two workshops* were held. The first workshop on the topic of corruption and money laundering was organized on the 2-4th July 2018 by the project members from the Vienna University of Economics and Business and the University of Miskolc. The second workshop on VAT fraud was organized on 29-31st October 2018 by the University of Oradea and University on Miskolc. These events enabled the local (Austrian and Romanian) practitioners to share their experiences on the subject topics.

The *closing event* of the project was a *Winter Academy* with the title "*Current questions and answers relating to the criminal law protection of the financial interests of the European Union*" which was held on the 14-16th February 2019 at the Hungarian Judicial Academy. The event was organized by the Faculty of Law of the University of Miskolc, the Association of Hungarian Lawyers for the European Criminal Law, the Research Centre for European Criminal Law of the Faculty of Law of the University of Miskolc and the National Office for the Judiciary.

⁶ Directive (EU) 2017/1371 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2017 on the fight against fraud to the Union's financial interests by means of criminal law [OJ L 198, 28.7.2017, p. 29–41]

4. Results of the HERCULE Winter Academy

The Winter Academy was opened by *Dr. András Osztovits, director of the Hungarian Judicial Academy; Dr. Tünde Handó, president of the National Office for the Judiciary and Prof. Dr. Ákos Farkas project manager and former dean of the University of Miskolc, Faculty of Law.* Dr. Tünde Handó emphasized on the importance of the choice of name of the project, as the famous character of Agatha Christie helped many persons to choose to pursue legal studies and career in the past and present.

4.1. Collection and evaluation of evidence in the light of the procedural guarantees (immediacy, orality, presumption of innocence) of the ECHR and the constitutional multi-level system

The lectures of the first section presented the most important theoretical and practical questions in connection with the collection and assessment of evidences in the light of the practice of the Court of Justice of the European Union and the procedural guarantees. The chairman of the section was *Prof. Dr. Gerhard Dannecker (Head of Department, University of Heidelberg).*

In the first lecture *Prof. Dr. Ákos Farkas (University of Miskolc)* talked about the differences in the regulation of evidence collection and assessment in the Member States and the main problems caused by this situation, some of which are still not solved despite the efforts of the European Union. One of the possible solutions could be the extension of the principle of mutual recognition to the collection of evidence; however, this has not been successful yet because of the protection of the national sovereignty of the Member States. According to the final conclusion of the presentation, the automatic recognition of the evidence obtained in another Member State is a deadlock; instead of this the adoption of common minimum is required. In response to a question, he added that it would be too slow and time-consuming to decide on the admissibility of evidence in each case individually, and this process could significantly be accelerated by common minimum standards, even if they could not be applied everywhere (for example in connection with experts).

Prof. Dr. Anne Schneider (Head of Department, University of Mannheim) talked about the constitutional issues of the collection of evidence, focusing on the hidden effects of EU law. The lecturer raised the question of the decisions of the European Court of Justice in the field of competition law has a hidden, unintentional impact on fundamental rights. In

connection with the Taricco case from 2015⁷, she pointed out that the requirement of an effective sanction is contrary to the system of procedural guarantees, which could result in more preliminary rulings in the future, according to her point of view.

In the next lecture, *Dr. Vanessa Seibel (public prosecutor, Public Prosecutor's Office of Mannheim)* talked about the consequences of the inadmissibility of evidence and demonstrated how the strictness of the admissibility tests has changed in certain Member States in the recent years. The biggest problem of the system is the lack of clear rules, but it can be beneficial as well, since it could provide more leeway for the authorities involved. Currently there is no specific test when the acquisition of evidence violated the fundamental rights, which poses a serious problem in practice. According to her view, the ideal solution could be the use of the EU rules on fair trial as a benchmark.

Dr. Oliver Landwehr (Senior Legal and Policy Officer, European Commission, OLAF) gave the fourth presentation analyzing the changing role of OLAF in investigations. OLAF is a “hybrid” organization which conducts administrative investigations in criminal matters, but without criminal measures, since it can only make recommendations. The legal status of the organization is evolving, for example, in connection with the collection and admission of evidence, because currently in many Member States there are no administrative procedures, according to the rules of which the evidence gathered could be taken into consideration. In future, criminal investigations will be taken over by the European Public Prosecutor's Office (EPPO)⁸. At the end of the presentation, he presented the proposal of the Commission on the division of competences and cooperation between OLAF and EPPO,⁹ according to which the two organizations cannot investigate in the same case but can assist each other in a number of ways. During the debate, Prof. Dr. Gerhard Dannecker asked whether the parallel criminal and administrative investigation infringes the ‘ne bis in idem’ principle or not. In his answer, the lecturer said that there is no double sanction, because the criminal investigation may result in the punishment of the perpetrator, while the aim of the administrative procedure is to reclaim the money.

The final presentation was held by *Dr. Gábor Gál (Member of the Competition Commission, Hungarian Competition Authority)* on the topic of the European competition

7 Case C-105/14 Taricco and Others [ECLI:EU:C:2015:555]

8 Council Regulation (EU) 2017/1939 of 12 October 2017 implementing enhanced cooperation on the establishment of the European Public Prosecutor's Office [OJ L 283, 31.10.2017, p. 1–71]

9 Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council amending Regulation (EU, Euratom) No 883/2013 concerning investigations conducted by the European Anti-Fraud Office (OLAF) as regards cooperation with the European Public Prosecutor's Office and the effectiveness of OLAF investigations [COM(2018) 338 final, 23.5.2018]

law. He presented the different types of cartels with examples as well as the responses of the EU law, such as the European Competition Network, which allows cooperation between the authorities of the Member States and the EU. He then talked about the methods to increase the efficiency of the fight against cartels, such as the regulation of whistleblowers in Hungary, according to which the informants receive an amount of money equivalent to 1% of the fines imposed. In his comment, Prof. Dr. Gerhard Dannecker stated that good practices and procedures in the field of cartel law can serve as a model for the future cooperation between EPPO and Member States.

4.2. Implementation of the requirements of the PIF Directive in the Member States

The Winter Academy continued on the next day with the welcome words of *Dr. János Bóka (State Secretary responsible for EU and international judicial cooperation, Ministry of Justice, Hungary)*.

In the second section, the lectures focused on the implementation of the directive on the protection of the financial interests of the EU. The chairman of the section was *Prof. Dr. Gerhard Dannecker (Head of Department, University of Heidelberg)*.

The first lecture was held by *Dr. Franz Reger (Former Head of the Department of Fiscal Penal Law, Ministry of Finance, Austria)*, in which he emphasized the need for the proper implementation of the PIF directive in connection with VAT fraud. The fight against VAT fraud is in the interest of the Member States. It is an important development that the scope of the PIF Directive covers VAT fraud (if two conditions are met). This provision is also in line with the objective of the EPPO, which focuses on the cross-border commission of crimes. He also spoke about the criminalization of filing a proper tax return, which may seem problematic, but in this case, the intention is to avoid paying tax (in the case of a missing trader). Relating to the comments, he stated that the possibility of double punishment could not arise under the Austrian law, since the case will be fully relegated to the EPPO if it exceeds the threshold of 10 million euro.

The second lecturer of the section was *Kai Sackreuther (public prosecutor, Public Prosecutor's Office of Mannheim)* who talked about the issuing bogus invoices. He stated that nowadays there are no carousel frauds without the use of bogus invoices and underlined the role of fictitious companies issuing bogus invoices which become the part of the current system of tax fraud. In case of criminal organizations, it is used as a means to conceal bribery fees and for payments to illegal workers. The fictitious companies often

change their headquarters and stay undetected for years because of the more lenient regulation for small businesses. In Germany this means that often more prosecutors are involved in a case.

The next lecture by *Prof. Dr. Robert Kert (Head of Institute, Vienna University of Economics and Business)* focused on the provisions of the PIF Directive and the new Directive on combating money laundering by criminal law¹⁰. One of the most important differences between them is that the latter includes self-laundering as an offense. In this context, he said that it could be problematic for the Member States to decide whether tax savings could be the subject of money laundering. He pointed out that personal savings cannot be considered as such, otherwise, it would violate the principle of proportionality, as all tax evasions would be considered money laundering. In the comments, Prof. Dr. Gerhard Dannecker stated that, under German law, if 10% of the assets on an account are considered as “dirty”, the whole amount could be confiscated. However, this regulation is considered to be too strict and will be changed.

In the last lecture of the section, *Prof. Dr. Maria Kaiafa-Gbandi (Head of Department, Aristotle University of Thessaloniki)* presented the Hans Åkerberg Fransson¹¹, Menci¹² and Taricco I/II¹³ cases. The objective of her presentation has been to specify the importance of those judgements to Member States’ judiciaries, intending to serve the proper administration of justice in an institutionally multilevel and highly sensitive judicial area. First of all, she compared the judgements in the cases Hans Åkerberg Fransson and Menci (with regard to the enforcement of the ne bis in idem principle between administrative and criminal sanctions) and stressed that in the Menci case the Court, moving back from its initial stance gave after all advantage to the protection of EU’s financial interests. In relation to the Taricco I case, she pointed out that it may have unforeseeable consequences if the limitation period does not apply due to the requirement of effective protection of the EU’s financial interests and stressed that the Court rightly modified its decision in its judgement for the Taricco II case. The overview of her presentation offered support to national judges for an effective protection of fundamental rights in their national laws, but also pointed out the importance for vigilance in their future activation to this direction in collaboration with the competent bodies of the EU legal order.

10 Directive (EU) 2018/1673 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2018 on combating money laundering by criminal law [OJ L 284, 12.11.2018, p. 22–30]

11 Case C-617/10 Åkerberg Fransson [ECLI:EU:C:2013:105]

12 Case C-524/15 Menci [ECLI:EU:C:2018:197]

13 Case C-105/14 Taricco and Others [ECLI:EU:C:2015:555]; Case C-42/17 M.A.S. és M.B. [ECLI:EU:C:2017:936]

4.3. Practical questions and answers in connection with the protection of the financial interests of the European Union

The third section focused on the theoretical and practical issues of the protection of the financial interests of the European Union. The chairman of the section was *Prof. Dr. Richard Soyer (Head of Department, University of Linz)*. The first lecturer, *Prof. Dr. Ilona Görgényi (Head of Institution, University of Miskolc)* unfortunately couldn't attend on the event; therefore her lecture was read by Dr. Judit Jacsó.

Dr. János Homonnai (public prosecutor, Office of the Prosecutor General of Hungary) analyzed the fight against corruption from the point of view of the prosecutors. First, he briefly described the Hungarian rules of bribery, after that, he presented the problems of investigation. In connection with this he highlighted the consensual nature of the criminal offence, the lack of direct evidence and the importance of collecting and scrutinizing indirect evidence, after which he presented the hidden tools. At the end of his lecture he also proposed the exemption of the co-operating defendant from criminal liability, the augmentation of the protection of whistleblowers and easier availability of electronic and financial data.

The next lecturers were *Dr. Judit Szabó (judge, Tribunal of the Capital)* and *Dr. Péter Pfeifer (judge, Tribunal of Veszprém)* about money laundering and corruption in judicial practice. Dr. Péter Pfeifer began his presentation on corruption with statistical data, international surveys and the importance of latency in this context. The overall number of registered corruption crimes was 984 in 2016, and 1123 in 2017. Both are extremely low numbers. He presented the relevant domestic regulations and showed some of the recent decisions of the Curia. For example, according to the judicial practice of the Curia, that passive corruption is committed in every case when the perpetrator accepts money, while active corruption can only be punished if the bribed person expressed the intent to influence during the term of his office. Dr. Judit Szabó briefly described the Hungarian regulation of money laundering and the relationship between bribery and money laundering. She presented the recommendations of MONEYVAL from 2016 and its legal transposition, focusing on the work of the working group dealing with it. She reported improving statistics on both the number of cases and the length of procedures, as there were 50 cases in 2011-2016 and 34 cases in 2017-2018. She then talked about the problematic questions in the judicial practice concerning the legal regulations, like question of value limit and the legal definition of the "asset" and the "account money".

4.4. The European Public Prosecutor's Office and the development of a network with the non-participating states

The main topic of the fourth section was the question of the establishment of the European Public Prosecutor's Office. The chairman of the section was *Prof. Dr. Erika Róth (Head of Department, University of Miskolc)*.

The first speaker of the section was *Prof. Dr. Péter Polt (Prosecutor General of Hungary)*. He presented the process of the establishment of the EPPO, including the development and the major changes of the draft regulation over the years. According to his point of view, the regulation does not achieve its most important objective, i.e. the unified fight against criminal offences threatening the financial interests of the European Union. The difference between minimum and maximum penalties raises the possibility of forum shopping. He explained that, according to his point of view, the current college model, in which prosecutors are members of both national and European organizations, seriously undermines the sovereignty of the Member States. Instead of this model, he supported the network model, because it has already been proven in many cases as an effective, less bureaucratic alternative. According to his point of view, it does not harm national sovereignty if the EPPO could act as a private prosecutor, which is based on the fact that the European Union can be considered as the victim of the crimes in question. However, it still requires further legislation. In response to the comments, he explained the need for an agreement between the non-participating Member States and the EPPO for the interest that the system can work well in the future.

Prof. Dr. Valentin Mirisan (Dean, University of Oradea) and *Dr. Christian Mihes (Head of Department, University of Oradea)* also talked about the European Public Prosecutor's Office. In their presentation, they analyzed the most important steps leading to establishment creation of the organization, its purpose and the regulations governing the functioning of EPPO. They pointed out why they consider the establishment of the body as an important step forward, and talked about the position of Romania, which was the only Member State where the lower house of the Parliament rejected, and the Senate supported the creation of EPPO, but with respect for subsidiarity.

In the last lecture, *Dr. Stefan Schumann (University of Linz)* presented on the competences of the EPPO in the light of competences of the European Union and the Member State. According to his opinion, the determination of the scope of the EPPO is too vague.

However, if the EPPO proves to be successful, its scope can be extended to more crimes. He spoke extensively about the jurisdictional conflict of the applicable laws of Member States, about forum shopping and about the role of the EU law, including the practice of ECJ and the provisions of the Charter of Fundamental Rights of the EU. He drew attention to the fact that, if they were the basis for cooperation, it would be necessary to include rules on guarantees beyond the minimum standards set by the EU. However, if the Member States' regulations were adjusted to the minimum, this could result in the erosion of the procedural guarantees.

4.5. Results of the Winter Academy

The aim of the last day of the event was the discussion of the results of the conference, within the framework of which the organizers presented the final document which contained the conclusions in connection with the topics discussed during the two conferences and two workshops.

It can be summarized that the closing event of the project, in which about one hundred people took part, was successfully organized. The participants of the Winter Academy could hear highly informative professional lectures, which were accompanied by a lively professional discourse. The complexity of the topics was clearly visible, since theoretical and practical experts working in different fields could express their opinion in connection with the topics of the conference. The organisers are convinced that the HERCULE Winter Academy has reached its goal and has provided an opportunity for a theoretical and practice-oriented review of a wide range of professional issues as well as for building collegial relationships and for informal exchanges of information.

The participants of the Winter Academy were awarded with a certificate undersigned by the professors of the University of Miskolc, the University of Heidelberg, the University of Linz, and the Vienna University of Economics and Business. The organizers received positive feedback from the participants on the online evaluation platform of the project. The written and edited version of the presentations of the HERCULE project will be published in an English and Hungarian volume by Wolters Kluwer Publisher, therefore it will become available to both domestic and foreign practitioners and theoreticians, and will also be used in the legal education.

5. Conclusions of the project

Based on the results of the complex, practice-oriented comparative research carried out within the framework of the project; the lectures of the international conferences and workshops and after detailed consultations with the foreign cooperatives, the Hungarian project group came to the following conclusions.

5.1. General conclusions in connection with the criminal law protection of the financial interests of the European Union

1) The Treaty of Lisbon can be regarded as an important milestone in the history of the protection of the financial interests of the European Union, since it empowered the European Union with a supranational legislative competence in the field of the protection of the financial interests of the Union. This legislative competence is regulated in Article 325(4) TFEU, according to which, *“the European Parliament and the Council, acting in accordance with the ordinary legislative procedure, after consulting the Court of Auditors, shall adopt the necessary measures in the fields of the prevention of and fight against fraud affecting the financial interests of the Union with a view to affording effective and equivalent protection in the Member States and in all the Union’s institutions, bodies, offices and agencies”*. These provisions of the Treaty enable the Union to adopt directly applicable, supranational criminal law norms in the form of regulations in this field. However, there are scholars and Member States who do not accept such a competence.

2) In 2017, the European Union adopted a new Directive on the fight against fraud to Union’s financial interests by means of criminal law (PIF Directive).¹⁴ Although the European Union legislator could have adopted the Directive based on Article 325(4) TFEU, the legal basis of the Directive finally became Article 83(2) TFEU. According to Article 83(2) TFEU, *“if the approximation of criminal laws and regulations of the Member States proves essential to ensure the effective implementation of a Union policy in an area which has been subject to harmonisation measures, directives may establish minimum rules with regard to the definition of criminal offences and sanctions in the area concerned”*. Since the Directive only contains minimum rules concerning the definition of criminal offences and sanctions with regard to combatting fraud and other illegal activities affecting the

14 Directive (EU) 2017/1371 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2017 on the fight against fraud to Union’s financial interests by means of criminal law [OJ L 198, 28.7.2017, p. 29–41]

Union's financial interests, this decision pays attention to the national sovereignty of the Member States. However, a regulation could be a more effective tool for the protection of the financial interests of the European Union.

3) The PIF Directive regulates fraud as well as money laundering, corruption and misappropriation affecting the Union's financial interests. However, in order to provide a more effective fight against the criminal offences affecting the financial interests of the European Union, the scope of the PIF Directive could be extended to other criminal offences which could harm the financial interests of the European Union. For example, issuing of bogus invoices which can be qualified as aiding in tax evasion, especially VAT fraud system could be regulated as a specific separate criminal offence (*lex specialis* to VAT fraud) penalizing the businesslike behaviour of such enterprises. It could be considered to supplement the criminal offences of EU fraud with other alternative requirements, e.g. businesslike commission or commission of the criminal offence as a member of a group formed for the purpose of repeatedly committing such acts.

4) The PIF Directive regulates criminal offences affecting the Union's financial interests for which the European Union has already adopted several legal acts. In connection with these acts, the European Union has to pay special attention to guarantee the horizontal coherence between these legal acts since there could be practical problems in connection with their application. For example, regarding money laundering there are three different EU provisions, all of which have an impact on national legislation some of which are the same, but partly they are different:

- The 4th Anti-Money Laundering Directive¹⁵, which in principle pursues preventive objectives, but which has led to the introduction of criminal offences in most of the Member States, has therefore influenced the national criminal laws. All PIF offences (with the possible exception of “misappropriation”) are predicate offences of the 4th Money Laundering Directive's notion of money laundering.
- The PIF Directive obliges the Member States to introduce a criminal offence of money laundering involving property derived from any PIF offence. For the definition of money laundering it refers to the definition of the Anti-Money Laundering Directive. This

15 Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, amending Regulation (EU) No 648/2012 of the European Parliament and of the Council, and repealing Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council and Commission Directive 2006/70/EC [OJ L 141, 5.6.2015, p. 73–117]

means that the legal definition of the Money Laundering Directive must be applied to PIF offences.

– The Directive on combating money laundering by criminal law (6th Anti-Money Laundering Directive)¹⁶ provides for an obligation to introduce a criminal offence of money laundering. The definition of money laundering in this directive is not exactly the same as the definition in the Anti Money Laundering Directive. Since money laundering as regards PIF offences as predicate offences is explicitly excluded from the scope of the Directive on combating money laundering by criminal law, for money laundering involving property derived from PIF offences the definition of money laundering is different compared to all other predicate offences foreseen in the Direction on combating money laundering by criminal law.

This leads to the result that Member States have different obligations because of different legal obligations and it might be a challenge to establish provisions which are in line the different EU regimes on money laundering.

5) Member States shall adopt and publish, by 6 July 2019, the laws, regulations and administrative provisions necessary to comply with the PIF Directive. In order to implement the provisions of the PIF Directive, an intensive legislation began in the Member States.

6) In 2017, the European Union adopted a Regulation on the establishment of the European Public Prosecutor's Office (EPPO Regulation).¹⁷ According to the Regulation, the EPPO shall be competent for the criminal offences affecting the financial interests of the Union in the PIF Directive as well as for any other criminal offence inextricably linked to these criminal conducts. In order to ensure an effective and unified fight against these criminal offences and to guarantee coordinated investigative measures it would be essential for the EPPO to exercise its competence in all cases where there is a possibility for the threat of the financial interests of the European Union.

7) The EPPO will not be applicable for all Member States; it will be established in the form of enhanced cooperation. However, for the unified protection of the financial interests of the European Union, it would be helpful to conclude an agreement between the non-EPPO Member States and EPPO Member States in order to develop an efficient and active co-

¹⁶ Directive (EU) 2018/1673 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2018 on combating money laundering by criminal law [OJ L 284, 12.11.2018, p. 22–30]

¹⁷ Council Regulation (EU) 2017/1939 of 12 October 2017 implementing enhanced cooperation on the establishment of the European Public Prosecutor's Office [OJ L 283, 31.10.2017, p. 1–71]

operation. The Hungarian model (“network model”) could be regarded as a model for the cooperation between Member States that do not participate in the EPPO and the EPPO.

8) According to the recent judicial practice of the Court of Justice of the European Union, the effective protection of the financial interests of the European Union could lead to the challenge of fundamental rights and fundamental principles of criminal law. This tendency could lead to the decrease of the level of the procedural guarantees, too. Therefore, it is necessary to find a proper balance between the two competing interests: the protection of the fundamental rights and the protection of the financial interests of the European Union.

5.2. Special conclusions focusing on VAT fraud

9) Several documents of the European Union have highlighted the importance of the problem of tax fraud, particularly VAT fraud.

10) It can be regarded as a significant development in the field of the fight against VAT fraud within the European Union, that the scope of the PIF Directive covers VAT fraud as well. The EU legislator has also taken into account with regard to it the case law of the Court of Justice of the European Union, according to which there is a direct link between the collection of VAT revenue in compliance with the European Union law applicable and the availability to the European Union budget of the corresponding VAT resources, since any lacuna in the collection of the first potentially causes a reduction in the second. Therefore, the PIF Directive foresees minimum rules concerning the definition and sanctions of VAT fraud, since it has to cover the most serious forms of VAT fraud, in particular carousel fraud, VAT fraud through missing traders, and VAT fraud committed within a criminal organization.

11) Compared to other cases of EU fraud, the PIF Directive has narrowed the application of the Directive to VAT fraud, since the Directive only applies to this criminal offence if it is connected with the territory of two or more Member States of the Union and involves a total damage of at least EUR 10.000.000. According to the preamble, the notion of “total damage” refers to the estimated damage that results from the entire fraud scheme, both to the financial interests of the Member States concerned and to the Union, excluding interest and penalties. This solution resulting of a political compromise could cause practical problems in connection with the cross-border carousel fraud cases.

12) The operation of tax systems falls primarily within the competence of the Member States. The organization of the tax administration, the control of taxable persons and the collection of the taxes are areas which belong to competence of the Member States. However, in order to ensure the proper functioning of the internal market and to provide an efficient protection of the financial interests of the European Union, the harmonization of substantive criminal law of the Member States plays an essential role. The PIF Directive could be regarded as an important step in this process.

13) However, there are a number of practical problems in connection with the fight against VAT fraud caused by the substantial difference between the regulations of the Member States. While in some Member States (Germany, Austria), self-reporting is regulated as a criminal impediment in case of tax fraud, in other Member States it is an unknown legal institution. Therefore, the introduction of a clear regulation of strategies by active repentance and self-reporting can be considered preferable.

14) The exchange of information (international requests) between EU Member States should be continuously improved and accelerated. According to the currently applicable rules, the deadline of the execution of the requests is 90 days which can be extended and there is no sanction in case of the lack of the fulfilment of this request. The European Union should prescribe sanctions in case of the non-compliance with the international requests taking into account the fundamental rights and principles, which could foster a more effective cooperation between the authorities of the Member States.

15) The introduction of the online cash register system in all EU Member States and the ameliorating of the electronical visibility given to tax administrations in the European Union in order to determine which commercial transactions have taken place between businesses in the Member States taking into consideration the data protection rules should be regarded as an important step to make. These could trigger the acceleration of the information, as the information requested could be directly available.

16) In 2018, the European Commission issued a proposal according to which the transitional destination VAT system would be replaced with the country of origin principle. It would result that the taxpayer will be taxed after the purchase in the country where he bought the good concerned, and not in the country where he was established for economic purposes. This measure would significantly reduce the functioning of the current taxpay-

ers' sales chains, as the tax liability could therefore no longer be concealed from the tax authorities concerned. This would result in the termination of the currently applicable fraud mechanisms and make criminal law less necessary according to the *ultima ratio* principle.

5.3. Special conclusions focusing on money laundering

17) In 2018, the European Parliament and the Council adopted a new directive on the fight against money laundering by criminal law (6th Anti-Money Laundering Directive), which can be considered as an important milestone in the history of the Anti-Money Laundering legislation of the European Union. It is important to emphasize that the 6th Anti-Money Laundering Directive supplements and not replaces the preventive 4th Anti-Money Laundering Directive and its amendment (5th Anti-Money Laundering Directive)¹⁸. Since the Treaty of Lisbon, money laundering is among the ten particularly serious crimes with a cross-border dimension, i.e. the so-called eurocrimes referred to in Article 83(1) TFEU, in connection with which the European Union obtained legal harmonization competence. However, it is important to emphasize that the EU legislator has already regulated money laundering before the Lisbon Treaty in order to effectively protect the internal market.

18) One of the most significant development of the new Anti-Money Laundering Directive was the extension of the catalogue of the predicate offences. The Directive lists approximately 30 criminal offences as predicate offences and as a general rule it states every criminal offence can be regarded as predicate offences which are punishable by deprivation of liberty or a detention order for a maximum of more than one year or, as regards Member States that have a minimum threshold for offences in their legal systems, any offence punishable by deprivation of liberty or a detention order for a minimum of more than six months.

19) Money laundering has also been regulated by the PIF Directive, therefore it can be regarded as a criminal offence affecting the Union's financial interests. According to the PIF Directive, money laundering are the conducts described in the 4th Anti-Money Laundering Directive involving property derived from the criminal offences covered by the PIF

18 Directive (EU) 2018/843 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 amending Directive (EU) 2015/849 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, and amending Directives 2009/138/EC and 2013/36/EU [OJ L 156, 19.6.2018, p. 43–74]

Directive (EU fraud, corruption, misappropriation). However, the 6th Anti-Money Laundering Directive states that it does not apply to money laundering as regards property derived from criminal offences affecting the Union's financial interests, which is subject to specific rules laid down in the PIF Directive. Money laundering cases may therefore be subject to different adjudication depending on whether they affect the financial interests of the Union or only the interests of the Member States. It may be a question how to separate the money laundering cases based on this aspect.

20) In addition to defining the substantive elements of money laundering, the 6th Anti-Money Laundering Directive also lays down rules to facilitate criminal proceedings. In order to ensure the effective fight against money laundering, the Directive states that a prior or simultaneous conviction for the criminal activity from which the property was derived is not a prerequisite for a conviction for money laundering. Furthermore, the conviction for money laundering can also be possible where it is established that the property was derived from a criminal activity, without it being necessary to establish all the factual elements or all circumstances relating to that criminal activity, including the identity of the perpetrator.

21) Regarding the cross-border nature of money laundering, it can be problematic in the practice where the predicate offence and the money laundering was committed in different Member States. In line with previous preventive regulations, the 6th Anti-Money Laundering Directive also states that there should be no obstacle to the prosecution of money laundering if the predicate offence was committed in another Member State or in a third country. In this case, the conduct has to constitute a criminal activity in the criminal law of the Member State concerned.

22) Member States should ensure that certain types of money laundering activities are also punishable when committed by the perpetrator of the criminal activity that generated the property (*"self-laundering"*). In such cases, where the money laundering activity does not simply amount to the mere possession or use of property, but also involves the transfer, conversion, concealment or disguise of property and results in further damage than that already caused by the criminal activity, for instance by putting the property derived from criminal activity into circulation and, by doing so, concealing its unlawful origin, that money laundering activity should be punishable. Although the criminalization of self-laundering was introduced due to the requirements of the FATF, this could cause doctrinal

problems in the national legal systems of the Member States, e.g. if the result is a double incrimination.

23) The national preventive AML/CFT regimes play an important role in the fight against money laundering. In particular, the important role of the financial intelligence units (FIUs) has to be highlighted. FIUs receive STRs/SARs, analyse them, disseminate the result of their analysis and exchange information in international context. As for the dissemination function, FIUs can proactively trigger cases of money laundering as well as support ongoing cases with financial and other information on funds that are the proceeds of criminal activity. However, all the abovementioned actions of FIUs have to respect the fundamental right of the citizens and be monitored under this perspective.

5.4. Special conclusions focusing on corruption

24) Similarly to money laundering, corruption can also be subject to legal harmonization of the European Union according to Article 83(1) TFEU.

25) Corruption constitutes a particularly serious threat to the Union's financial interests, which can in many cases also be linked to fraudulent conduct. Therefore, active and passive corruption is also regulated in the PIF Directive which defines their definition and the applicable sanctions.

26) Since passive corruption can only be committed by a public officer and active corruption can also be committed in relation to a public office, the PIF Directive contains the definition of public officials which covers all relevant officials, whether holding a formal office in the Union, in the Member States or in third countries. One of the most important improvements of the PIF Directive was the extension of the notion of public officer. As private persons are increasingly involved in the management of Union funds, in order to protect Union funds adequately from corruption, the definition of public official needs to cover persons who do not hold formal office but who are nonetheless assigned and exercise, in a similar manner, a public service function in relation to Union funds, such as contractors involved in the management of such funds.

27) Corruption is one of the most difficult crimes to investigate and prove. The mechanisms for criminal exploration and investigation, control and supervision mechanisms

could be reinforced, and the access to electronic data is expected to facilitate e-evidence. An extension of the retention period of electronic data could be considered. Furthermore, the European Union has to establish a systematic protection for whistleblowers.¹⁹

5.5. Special conclusions in connection with criminal procedural questions and the protection of fundamental rights

28) The harmonization of the substantive criminal law of the Member States can only contribute in a more effective protection of the financial interests of the European Union if the criminal procedural rules of the Member States are also approximated for cross-border cases. Therefore, the European Union should focus on the establishing minimum rules for the specific aspects of criminal procedure, especially the gathering, evaluation and mutual admissibility of evidence, while respecting fundamental rights.

29) In the context of cross-border crime, it is also crucial to define and harmonise the mutual elements of fair trial requirements. This is also of utmost importance from the point of view that, according to the judicial practice of the Court of Justice of the European Union, the principle of effectiveness requires a re-evaluation of procedural safeguards. In this context, the European legislator must examine which common aspects and elements of the areas of the fair trial (rights of accused persons, rights of the defendants, presumption of innocence, etc.) can be further developed.

30) Although mutual recognition of cross-border evidence works in practice, mutual trust in principle could be further strengthened by harmonization measures. The Member States could cooperate more effectively if they had sufficient information on the procedural rules of the Member States. A standardized “information sheet” developed by each Member State for each investigative measure could provide the basis for the development of mandatory rules by the courts and enable the defence to argue for a fair trial in which evidence is not admissible. Some harmonized rules on the documentation of investigative measures may also be helpful.

31) According to the Treaty of Lisbon, the principle of mutual recognition is the cornerstone of the judicial cooperation in criminal matters. However, the recent jurisdiction of

¹⁹ See: Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the protection of persons reporting on breaches of Union law [COM(2018) 218 final, 23.4.2018]

the Court of Justice of the European Union formulated a number of principles which could hinder mutual recognition. According to the judicial practice of the Court of Justice, the principle of mutual recognition can be rejected if there is objective, reliable, specific and properly updated evidence of systemic or generalised deficiencies in connection with the protection of human rights in the Member States concerned. In order to avoid abuse of decisions in the Member States, the European Union should find an appropriate balance between the effective cooperation in criminal matters and the protection of the fundamental rights with regard to the Commission's proposal on the protection of the Union budget in case of general deficiencies in the area of the rule of law in the Member States.²⁰

32) In order to ensure effective protection of the financial interests of the European Union, the EU must place greater emphasis on administrative cooperation with the Member States and with third countries.

5.6. Special conclusions in connection with cybercrime

33) Cyberspace is a perfect environment for criminal activity, and as technology advances, it is fundamentally changing crime. Most of what is collectively referred to as 'cybercrime' is basically old criminal behaviours committed through new means, but there are also new crimes that take place entirely in cyberspace (e.g. hacking). Cybercrime is a global phenomenon and it is a growing new threat in the areas of money laundering, corruption and VAT fraud. Previous regulations drafted before the digital era fail to properly combat cybercrime and therefore new regulations are needed, preferably at EU level, but over-regulation must be avoided as it can hinder the further development of new technologies. Especially, the development of AI must be monitored.

34) The 4th and 5th Anti-Money Laundering Directives are certainly a step in the right direction as they focus on reducing the risks of virtual currencies and limiting the use of prepaid credit cards. The players in the crypto-currency market are now obliged to comply with the anti-money laundering rules. This market is inherently decentralized and lacks any authority, so great care must be taken to ensure that these rules are effectively enforced at national level. One solution could be a mandatory registration of users and a ban on

20 Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the protection of the Union's budget in case of generalised deficiencies as regards the rule of law in the Member States [COM(2018) 324 final, 2.5.2018]

certain aspects of the use of crypto currencies, aimed at keeping them untraceable. Further rules are needed, especially on the issues of taxation and confiscation of crypto currencies.

35) The proposed E-Evidence Regulation and the proposed European Union Directive²¹ can be considered as an important development. The European Investigation Order²² was mainly aimed at producing physical evidence, so the idea of a new European Production Order exclusively for producing e-evidence is certainly useful. It will enable authorities to obtain e-evidence within a very short period of time directly from service providers irrespective of their country, which is an ideal and convincing solution to the current problems of the current mutual legal assistance regime. EU legislation will also be applied to service providers established in third countries, which solves a long-standing problem of large technology companies not complying with EU rules. One of the weaknesses of the proposed regulation is the lack of rules on data retention, which could potentially lead to the data requested are no longer being available, while one should also be more cautious about fundamental rights protection, as in this field private individuals are acting in the field of gathering evidence.

36) New technologies should be used to solve problems. A system that logs transactions from electronic cash registers can be critical in preventing the concealment of income. The use of electronic invoices could also contribute to the transparency of the economic life and reduce the number of false invoices. There are no concrete answers to the problems raised, the approach should be “pilot project-like” and ideas from the private sector should not be excluded. Artificial Intelligence (AI) could be developed and used to monitor suspicious activities, log and analyse huge amounts of data with regards to its downsides (it cannot react to unforeseen situations, the question of accountability if it makes a mistake), respecting the rights of personal data and the fundamental rights.

37) The share of good practice and knowledge is very useful in preventing and prosecuting cybercrime, which adversely affects the financial interests of the European Union.

21 Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on European Production and Preservation Orders for electronic evidence in criminal matters [COM(2018) 225 final, 17.4.2018]; Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council laying down harmonised rules on the appointment of legal representatives for the purpose of gathering evidence in criminal proceedings [COM(2018) 226 final, 17.4.2018]

22 Directive 2014/41/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 regarding the European Investigation Order in criminal matters [OJ L 130, 1.5.2014, p. 1–36]

5.7. Special conclusions in connection with criminal compliance

38) Compliance is a broad term which must be framed. The term compliance, as it is used in the fight against economic crimes, tax crimes and corporate criminal law, refers to compliance with legal obligations (whereas non-compliance – which may or may not be a criminal offence – in any case creates an environment in which criminal offences can be committed). Thus, corporate criminal liability could be considered as a strengthening factor in the development of compliance structures that protect also the financial interests of the European Union.

39) (National) specialized public prosecutors against economic crimes and corruption turn out to be effective in investigating economic crimes. Where not yet done, implementation should be considered.

5.8. Special conclusions in connection with criminological questions

40) In order to make international comparisons, to identify trends and to develop effective preventive mechanisms related to illegal activities against the financial interests of the European Union, it is necessary to establish a unified criminal statistical system in the Member States.

KÖNYVISMERTETŐ

MISKOLCZI BARNA – SZATHMÁRY ZOLTÁN

BÜNTETŐJOGI KÉRDÉSEK AZ INFORMÁCIÓK KORÁBAN

(MESTERSÉGES INTELLIGENCIA, BIG DATA, PROFILOZÁS)

A HVG-ORAC gondozásában jelent meg Miskolczi Barna és Szathmáry Zoltán közös könyve, a *„Büntetőjogi kérdések az információk korából”*, mely a *Mesterséges Intelligenciáról*, a *Big Data* és a *profilozás világáról* szól. A szerzők szerint a jogtudomány több a pozitív jog normáinak a vizsgálatánál: a társadalmi jelenségeket azok összefüggéseiben is vizsgálja, s akkor tölti be jól a feladatát, ha a pozitív joggal szemben egyre magasabb elvárásokat támaszt. Így válik igazi proaktív tudománnyá.

A szerzők könyvükben egy új társadalmi környezet, a digitális ökoszisztéma büntetőjogi vonatkozásait vizsgálják. E környezet bizonyos területei (pl. a cyberbullying) már ismertek, de vannak még olyan jelenségek, amelyeknél hiányosak az ismereteink. A szerzők szerint a büntetőjog is ilyen, melynek fel kell készülnie arra, hogy a technikai-technológiai fejlődés hirtelen éri el azt a szintet, amely esetében a szabályozatlanság immár joghézagot is jelent egyben. A mesterséges intelligencia (továbbiakban: MI) büntetőjogi vonatkozásainál ez már napjainkban is aktuális lehet. A probléma itt a szerzők szerint, hogy a büntetőjog-tudomány jelenlegi paradigmarendszerében, a hatályos dogmák mentén ez a kérdés úgy tűnik, nem igazán vizsgálható. Szemügyre kell tehát venni az MI ontológiai, filozófiai, teológiai vonatkozásait is. Ennél azonban tovább is megy a könyv, mert a szerzők nem tudtak szabadulni kodifikátori múltjuktól, ezért e kötetben vitára szeretnék bocsátani az általuk megalkotott modelljogot is.

A könyv szerkezetileg öt nagyobb részből áll:

- Első rész: *Technológia és társadalom*
- Második rész: *Mesterséges Intelligencia*
- Harmadik rész: *A kibertér*
- Negyedik rész: *Anyagi jogi kérdések*
- Ötödik rész: *Eljárásjogi kérdések*

A büntetőjogi kérdések tekintetében a szerzők irányadónak tekintik *Ulrich Sieber*¹ követelményrendszerét, mely az alábbiakat jelenti:

- nemzetköziség, hiszen a nemzeti szabályozás ezen a területen nem elég;
- átfogó megoldások kidolgozása, ahol a jogi eszközök helyett gyakran hatásosabbak az önszabályozó megoldások;
- specifikus megoldások, tekintettel a materiális és a szellemi javak közötti különbségekre.

A szerzők a büntetőjogi felelősség kapcsán két lényeges körülményt emelnek ki: az MI embertől független döntési képességét és a megváltozott döntési mechanizmust, mely az ember-gép szimbiózis kapcsán merül fel. Egyfajta hibrid felelősségi rendszerről van itt szó, ahol az emberi bűnösség és büntetőjogi felelősségre vonás mellett meg kell alkotni az MI által megvalósított cselekmény miatti büntetőeljárás és büntetőjogi jogkövetkezmény lefolytatására vonatkozó szabályokat.

Az alábbi felelősségi rendszerben gondolkodnak a szerzők:

- ki kell alakítani az ágazati büntetőjogot;
 - azonosítani kell a nagyobb kockázattal járó működési területeket;
 - meg kell határozni a gondossági kötelezettségeket és felelősségi köröket, amelyeknek kihatása lehet az MI rendeltetésszerű működésére;
 - meg kell határozni a felelősséget kizáró és korlátozó körülményeket;
 - meg kell határozni a büntetőjogi szankciókat;
 - rendezni kell az elkövetéssel kapcsolatban felmerült különleges elkövetői kapcsolatokat.
- Mindezekhez az MI-t két pozícióban kell quasi alanyisággal ellátni, melyek az alábbiak:
- közvetett tettesi kör;
 - passzív alanyi kör.

Az MI-kutatások egyik meghatározó kérdése az ún. *szakértői rendszerek* fejlesztése, melynek kapcsán nem az igazságügyi szakértői értelemben vett szakértőkre kell gondolnunk. Ez lényegében egy MI-n alapuló szoftverkészlet. Itt a tudásbázis jól körülhatárolt, melyet egy viszonylag szűk szakterület ismeretanyaga alkot. Fontos itt még megemlíteni, hogy ez az ún. szakértői rendszer a felhasználó által szolgáltatott adatok alapján képes bonyolult problémákat megoldani és döntéseket hozni.²

1 Ulrich SIEBER: *Legal Aspects of Computer-related Crime in the Information Society*.
<http://www.edc.uoc.gr/~panas/PATRA/sieber.pdf>

2 FÜLÖP Géza: *Az információ forradalma*. In: *Az információs társadalom dimenziói* (szerk.: Balogh Gábor),

A jogászok számára talán a legérdekesebb gondolatok a könyv negyedik fejezetében olvashatók, amikor a szerzők az anyagi jogi kérdésekre keresik a válaszokat. Ez a rész négy fejezetből áll:

- A büntetőjogi felelősségre vonás akadályai
- A személyes adatokkal visszaélés
- Új vagyonelemek
- A cyberbullying

A téma iránt érdeklődő olvasó az új vagyonelemek kapcsán betekintést nyerhet az elektronikus pénz és a kriptovaluták világába, megismerheti ezek technikai, valamint közgazdasági hátterét, továbbá a jogi szabályozással kapcsolatos kérdéseket is. „A büntetőjogi rendelkezések megalkotása olyan további kérdéseket is felvet, hogy a biztosítás megalapozhat-e kártalanítási igényt, mivel a kriptovaluta az árfolyamának változása következtében akár jelentősen is veszíthet a reálértékéből. A büntetőeljárás kényszerintézkedések kialakításához ezért szükség lenne a polgári jogi dogmatikai alapok minimális megteremtésére.” (162. o.)

Az eljárásjogászok régóta figyelemmel kísérik a kriptovaluták Be.-beli szabályozását, hiszen az új kódex „megteremti az olyan új típusú (virtuális) vagyoni formák biztosításának lehetőségét, amelyek a bűncselekményből eredő vagyon elrejtésének új módjai lehetnek. A törvény új rendelkezései alapján lehetővé válik az olyan virtuális vagyonelemek lefoglalása, mint a bitcoin vagy az elektronikus pénz speciális formái.”³

Az új Be. 315. § (2) bekezdése az úgynevezett virtuális vagyontárgyak biztosításának keretszabályairól szól. Ez alapján a decentralizált virtuális fizetőeszközök – pl. a bitcoin és az azonos technológiára épülő más virtuális valuták –, valamint az elektronikus pénz egyes típusai a jövőben lefoglalás tárgyát képezhetik. A fizetésre használt elektronikus adat lefoglalását úgy is végre lehet hajtani, hogy az elektronikus adattal olyan műveletet végeznek, amely az érintettnek az elektronikus adat által kifejezett vagyoni érték feletti rendelkezési lehetőségét megakadályozza. A Be. tehát kizárólag azon elektronikus adatra vonatkozhat, amely önmagában képvisel pénzürtéket, és a vele végzett művelettel fizetés bonyolítható le. Azaz a fizetésre használt elektronikus adat nem azonos a törvényben használt számlapénz fogalmával.⁴

A fizetésre használt elektronikus adatok (elszámolási egységek) a 320. § (2) bekezdése szerinti értéktelen dolognak nem tekinthetők, ezért megsemmisítésükre sem kerülhet sor.⁵

A könyv azzal a gondolattal zárul, hogy felhívja az olvasó figyelmét a témával kapcsolatos oktatás fontosságára. Mind a jogalkotónak, mind a jogalkalmazónak érdeke, hogy speciális képzéseken a kibertérre vonatkozóan ismereteket szerezzen, mely olyan fontos területeken nyújt számára a meglévő tudása mellé új felkészülést, mint a jogos védelem és a megváltozott bűnelkövetési technikák.

*Kiss Anna*⁶

5 NF. 2813/2018/6.

6 Dr. Kiss Anna PhD, tudományos főmunkatárs, Országos Kriminológiai Intézet; megbízott oktató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar

VÁLOGATÁS A SZAKIRODALOMBÓL¹

Büntetőjog, büntetőeljárási jog

Belovics Ervin – Tóth Mihály: *Büntető eljárásjog – Az új büntetőeljárási törvény (2017. évi XC. törvény) tankönyve*. Negyedik, aktualizált kiadás, HVG-ORAC, Budapest, 2019

Cserép Attila – Fábián Adrián – Rózsás Eszter: *Nagykommentár a szabálysértési törvényhez*. Wolters Kluwer, Budapest, 2018

Herke Csongor: *Büntető-eljárásjog*. (Jogi szakvizsga segédkönyvek), kézirat lezárva: 2018. december 10., Dialóg Campus Kiadó, 2019

Kerecsi Klára: *A párbeszéd hatalma: a helyreállító igazságszolgáltatás szerepe a közpolitikában*. Dialóg Campus, Budapest, 2018

Miskolczi Barna – Szathmáry Zoltán: *Büntetőjogi kérdések az információk korában (Mesterséges intelligencia, Big Data, profilozás)*. HVG-ORAC, Budapest, 2019

Vókó György (szerk.): *Kriminológiai tanulmányok 56*. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2019

Polgári jog, polgári eljárásjog, munkajog

Bölcskei Krisztián: *2.0 GDPR kézikönyv: Új EU-s Adatvédelmi Rendelet, Info tv., GDPR salátatörvény*. Vezinfó, Budapest, 2019

¹ Összeállította: Jónás Irén könyvtáros, Országos Kriminológiai Intézet.

Cséffán József: *A Munka Törvénykönyve és magyarázata*. Szegedi Rendezvényszervező Iroda, 2019

Csőke Andrea: *Nagykommentár a csődtörvényhez*. Wolters Kluwer, Budapest, 2019

Egri-Retezi Katalin – Egri-István Iván: *Gazdasági társaságok átalakulása: Jogi háttér – Számvitel – Adózás*. Vezinfó, Budapest, 2019

Sepsi Tibor: *GDPR útikalauz adatkezelőknek*. Wolters Kluwer, Budapest, 2019

